

Sosyal Devlette İnsan Onurunun Korunması Bağlamında Borçlunun Haczedilmezlikten Feragati^(*)

Doç. Dr. Bilge BİNGÖL SCHRIJER^(**)

Dr. Öğr. Üyesi Özgür AYDIN^(***)

Öz

Sosyal devlet düzeninde alacaklı ve borçlu arasındaki ilişki hassas bir dengede cereyan etmektedir. İcra sisteminin temeli borcun ödenmesi ve bu sayede ekonomik sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi fikrine dayanmaktadır. Ancak bu sistemin insan hakları ile temellendirilmiş bir anlayışla yürütülmesi gerekmektedir. Borcun ödenmesi açısından zorlayıcı son aşama olan haciz ise insan onuru ile doğrudan bağlantılıdır. Haciz işleminde borçlunun malları ya da gelirleri devlet gücü ile borcuna karşılık olarak cebren kendisinden alınır. Hukuk sistemi, söz konusu cebri işlemin sınırını “insanca yaşam”, “asgari yaşam” gibi kavramlarla çizmiş olsa da kavramların soyutluğu uygulamanın önemini ortaya çıkartmaktadır. Uygulamada ise yargı yerleri sıklıkla “asgari yaşam standardı” kavramına atıf yapmaktadır. Ancak söz konusu kavramdaki “asgari” sözcüğü retorik olarak “dibe doğru yarış” fikrini ortaya çıkartmaktadır.

İcra İflas Kanunu’nda haciz ve insan onuru ilişkisinin belirlediği en hassas hususlardan birisi de Kanun’un 83/a maddesinde düzenlenen haczedilmezlikten feragat kurumudur. Haczedilemez mallar, insan onuru ile temellendirilmiş bir sosyal devlet düzeninde

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 01.10.2024 - Kabul Edildiği Tarih: 01.11.2024.

Atıf Şekli: Bilge Bingöl Schrijer ve Özgür Aydın, ‘Sosyal Devlette İnsan Onurunun Korunması Bağlamında Borçlunun Haczedilmezlikten Feragati’ (2024) 14(2) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1047, 1091.

DOI: 10.52273/sduhfd..1559408.

^(**) Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye.

E-posta: bilgebingol@akdeniz.edu.tr.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2338-6199>.

^(***) Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye.

E-posta: xozaydin@hotmail.com.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9827-5015>.

kişilerin “onurlu” bir yaşam sürmeleri için devlet tarafından korunan bir garantidir. Ancak hukuk sistemi söz konusu garantiden belli koşullar altında feragat edilmesine izin vermiştir. Üstelik böylesine önemli bir irade beyanının zımnen yapılmış olacağı dahi hukuk sisteminde kabul edilmektedir ki kanımızca bu husus sosyal bir hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmaz. Haczedilmezlikten feragat olgusu sosyal devlet ilkesi ve insan onuruna aykırıdır. İcra ve İflas Kanunu’nda 2023 yılında haczedilemez mallar ile ilgili önemli bir değişiklik yapılmıştır. Değişikliğin gerekçesi insanın onurlu bir yaşam sürmesidir. Ancak feragat kurumuna ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır.

Anahtar Kelimeler

İnsan Onuru, Sosyal Devlet, İnsan Hakları, Haciz, Haczedilmezlikten Feragat.

Protection of Human Dignity in the Social State in the Context of the Debtor's Waiver of Non-Seizability

Abstract

In a social state order, the relationship between the creditor and the debtor takes place in a delicate balance. The enforcement system is based on the idea of debt repayment and thus the healthy functioning of the economic system. However, this system must be carried out with an understanding grounded in human rights. Seizure, which is the last coercive stage in terms of debt repayment, is directly related to human dignity. In the seizure process, the debtor's property or income is forcibly taken from him/her by the power of the state in return for his/her debt. Although the legal system draws the boundaries of this forcible action with concepts such as "humane life" and "minimum life", the abstractness of the concepts reveals the importance of the application. In practice, jurisdictions frequently refer to the concept of "minimum standard of living". However, the word "minimum" in this concept rhetorically reveals the idea of a "race to the bottom".

One of the most sensitive aspects of the relationship between attachment and human dignity in the Enforcement and Bankruptcy Code is the waiver of non-seizability regulated in article 83/a of the Law. In a social state based on human dignity, non-seizable property is a guarantee provided by the state for individuals to live a "dignified" life. However, the legal system permits the waiver of this guarantee under certain conditions. Moreover, it is accepted in the legal system that such an important declaration of will is tacitly made, which in our opinion is incompatible with the principle of a social rule of law. The phenomenon of waiver of non-seizability is contrary to the principle of social state and human dignity. An important amendment was made to the Enforcement and Bankruptcy Code in 2023 regarding non-seizable property. The justification for the amendment is to ensure a dignified life for human beings. However, no regulation has been made regarding the institution of waiver.

Keywords

Human Dignity, Social State, Human Rights, Seizure, Waiver of Non-Seizability.

Extended Summary

In the field of economy, people's debt relations are regulated by the rules of law and certain rights and freedoms are secured. However, the interests involved in the debt relationship and which ones to give weight to will be shaped according to the ideology underlying the legal rules that regulate relations between individuals.

The recognition that the state has certain "duties" to ensure that people have a dignified and humane life is what distinguishes the "social state" from the "social aid state". The principle of the social state reflects an understanding that the principle of equal protection of law must be complemented by de facto equality. In other words, the social state removes the obstacles to the development of humans' material and spiritual existence and strives to provide equal opportunities in life to people who are not born into this world under equal conditions.

In the seizure process, the social state protects people with certain legal guarantees. The law should not serve the "satisfaction of revenge and violence" in people, but rather the fair balancing of interests between individuals. However, balancing the interests between debtors and creditors in a welfare state is a very difficult matter. As much as the "bad creditor" and "poor debtor" approach is objectionable in the enforcement process, instrumentalizing the seizure process as "revenge against the debtor" is incompatible with the principles of the rule of law and the social state. In this respect, the Enforcement and Bankruptcy Law aims to protect human dignity by providing a legal guarantee for the goods that cannot be seized during the seizure process. However, after doing so, it regulated the issue of "waiver of non-forfeiture" in Article 83/a.

In 2023, the phrase "necessary property" was replaced with the phrase "personal property" in article 82 on non-seizable property. The justification for the amendment was the guarantee of a dignified life for human beings. The concept of a minimum standard of living is different from the concept of a dignified existence. The word "minimum" in the concept of "minimum standard of living" has been criticized in German legal literature. The idea of "minimum" rhetorically implies that something should be "minimized". As a word, it means "the least or minimum". According to Herberger, this concept starts a "race to the bottom" as it raises the question in the human mind, "how much can be the least?". Herberger argues that the focus here should not be on "the minimum necessary for human existence" but on "the requirements for a dignified existence". The seizure process should not result in the exclusion of the person from social and political life and should not result in limiting the person's control over his/her own life to the point of ending his/her hope.

Another problem is the uncertainty of the legal safeguards that will guide the discretionary power of the bailiff in terms of the property to be seized during the seizure process. Of course, the bailiff is obliged to exercise his discretion within the framework of the law and by observing the principle of proportionality. However, there are many judicial decisions regarding non-seizable property. What is important here is that the wording of the Code should include expressions prohibiting the seizure from serving to "satisfy the feeling of revenge" in individuals. In practice, the economic

value of the property is the basis for the seizure of property. Therefore, in the absence of guiding principles in the law, the principle of “personal property cannot be seized” introduced by the 2023 regulation will cause problems in its implementation, especially when the case law is taken into consideration.

For comparison, the approach of the German Civil Procedure Code (Zivilprozessordnung, § 811) is noteworthy in terms of protecting the human right to a dignified existence. According to the relevant Code, after listing the property that cannot be seized (§ 811, paragraph 4), the following statement follows: “property needed by the debtor for a lifestyle and household that cannot be considered modest should not be attached if it is clear that their sale would bring a sum disproportionate to their purchase price.” This article reflects the idea that the “minimum standard of living” has a different content than the “minimum standard of living”. Namely, if the money to be obtained from the sale of the debtor’s household goods, which may not be considered modest, will be disproportionately lower than the amount the debtor paid for it, the property in question should not be seized. There is a subtle but, in our opinion, important difference to be noted here “in relation to being a social state of law”. However, this statement is also a legal guarantee that the seizure will not serve as a means of “revenge”. In other words, the debtor’s property that exceeds a modest lifestyle cannot be seized “just to get back at him”; the economic value of the sale of such property must be taken into consideration.

In Turkish law, “the amount of the sale of the goods” is considered a matter of jurisprudence when deciding which household goods may or may not be seized; in German law, the law states that the “difference between the initial purchase price and the final sale price of the goods” should be taken into consideration. At first glance, this issue does not seem to make any practical difference. However, in terms of both legal certainty and procedural economy, it would be positive to have a legal regulation on this issue in Turkey. If the Law includes such a proportionality provision regarding the value of the goods to be seized, disputes and confusion during enforcement proceedings may be reduced and consistency in court decisions may be ensured. If there is such a provision regarding the value of the goods to be subject to seizure, debtors may object less to the process and the enforcement process may be accelerated, as there will be a clearer criterion regarding what is exempt from seizure. This would mean less resource expenditure in the judicial sphere.

Giriş

Ekonomi, insan yaşamının büyük bir bölümünü meşgul eden önemli bir etkinlik alanıdır. Bu alanda insanların borç ilişkileri hukuk kuralları tarafından düzenlenir ve belli hak ve özgürlükleri de güvence altına alınır. Ancak borç ilişkisinde yer alan menfaatlerin neler olduğu ve hangilerine ağırlık verileceği sorusu, bireyler arası ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarının (özellikle borçlar hukuku, sözleşmeler hukuku, ticaret hukuku gibi) temelindeki ideolojiye göre biçimlenecektir. Bu bakımdan toplumda adil bir paylaşımı hedefleyen *sosyal devlet ilkesini temel alan bir anayasal düzenin* borç ilişkilerine atfettiği değer ile hak ve özgürlüklerin güvenceye kavuşturulması için devletin müdahalesini en aza indirmeye çabalayan *liberal ideolojinin* borç ilişkilerine atfettiği değer birbirinden farklı olacaktır. Bu farkın iyi biçimde okunabildiği alanlardan birisi de içinde borçlu, alacaklı ve devlet¹ olarak üç taraf barındıran haciz sürecidir.

Haciz, alacaklının belli haklarını korumak ve ekonomik yaşamın sağlıklı biçimde devamını sağlamak için devletin sahip olduğu *meşru şiddet kullanma tekelini* doğrultusunda gerçekleşen, borçlunun mallarına, borcuna karşılık olarak zorla el konulmasını sağlayan hukuki bir kurumdur. Haciz süreci, modern hukuk sistemlerinde belli ilkelere dayalı usul kurallarıyla düzenlenmesine karşılık, kamu hukuku, hak ve özgürlüklerin kullanımı ve insan onuruna yönelik çok çeşitli tartışmalı hususlar barındırmaktadır². Çalışmamız, haciz sürecinin aşamalarından, borçlunun, kanun tarafından haczi yasak olan malların haczedilmezliğinden feragati olgusunu, sosyal devlette insan onurunun korunması hedefi doğrultusunda inceleyip değerlendirme gayesindedir.

Haczedilmezlikten feragat dikkatle ele alınması gereken ve özen gösterilmediği takdirde insan onuruna aykırı durumların ortaya çıkabileceği bir alandır. Haczedilmezlikten feragat aynı zamanda çalışmanın üzerine inşa edildiği *insanın onurlu bir varoluşu gerçekleştirilme hakkı* ile yakından ilişkilidir³. Nitekim

¹ Burada devletin bir taraf olması menfaat sahibi anlamında değil, borçlu ve alacaklı ilişkisinde belirleyici olmasından dolayıdır. Devletin de kuşkusuz haciz sürecinde menfaatinin olduğu tartışılabilir. Örneğin haciz işlemi nedeniyle acze düşen borçlulara sosyal yardımların yapılması gerekliliği, devletin kasasından daha çok para çıkması anlamına gelecektir. Ancak devlet “kasadan çıkacak parayı hesaplayarak” haciz sürecine yaklaşamaz. Devlet insanların bir arada yaşamasını mümkün kılan, adil bir sosyal düzen kurmak üzerine kurulmuş bir örgüttür.

² Marie Herberger, *Menschenwürde in der Zwangsvollstreckung: Zur Genese und teleologischen Strukturierung des Vollstreckungsschutzes* (Mohr Siebek 2022) 7 vd.

³ Hukuk sistemlerinde daha çok “asgari yaşam standardı” kavramı kullanılmaktadır. Ancak kavrama ilişkin bazı sorunlu yönler çalışmamın 101 no.lu dipnotun olduğu bölümde ele alınmıştır.

İcra ve İflas Kanunu (İİK) bu düşünceye dayanarak, borçlunun kimi mallarının hacze konu olamayacağını düzenledikten sonra (İİK, md. 82), borçlunun ancak belli koşullar altında haczedilmezlikten feragat edebileceğini düzenlemiştir (İİK, md. 83 vd.). Bu düzenlemenin arka planında insan haklarına dayalı bir sosyal devlet fikri bulunmaktadır. Ancak özellikle borçlunun haczedilmezlikten feragatine yönelik şartlar, borçlunun öznel durumunun göz önünde bulundurulmasını da gerektirmektedir. Hemen başta belirtmeliyiz ki, borçlunun haczedilmezlikten feragatinde insan onurunun korunması gerekliliği tartışılırken “kötü alacaklı” ve “zavallı borçlu” gibi ötekileştirici bir yaklaşım benimsenmemektedir⁴.

Çalışmamızda devletin, insan onurunun korunması bakımından ekonomik yaşama müdahale edebileceği alanlardan birisi olan haciz sürecine yönelik insan hakları perspektifinden bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu doğrultuda önce sosyal devletin hak ve özgürlükler ile harmanlanmış ekonomi anlayışı ile insan onurunun korunması arasındaki ilişki ele alınacak, ardından alacağın haczine ilişkin süreçte sosyal devletin konumu haczedilmezlikten feragat kurumu bağlamında irdelenecektir.

I. Sosyal Devlette Hak ve Özgürlüklerin Temeli Olarak İnsan Onurunun Korunması İlkesi

Sosyal devlet, insan onuruna yaraşır bir hayatın sürdürülebilmesi amacıyla, sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru gören bir anlayışı ifade etmektedir⁵. Sosyal devlet, bireylere yalnızca klasik hak ve özgürlükleri tanımlamakla yetinmeyip, aynı zamanda onların insan gibi yaşamaları için zaruri olan maddi ihtiyaçlarını karşılamayı, hatta üçüncü kişilerden gelebilecek meşru müdahaleler karşısında acze düşecek insanları korumayı gaye edinen devletti işaret etmektedir. Bu yönüyle sosyal adalet ilkesini benimseyen sosyal devlet, sosyal ve ekonomik bakımdan zayıf düşenlerin yanında olmayı ve onları korumayı benimseyen devlet anlayışını yansıtmaktadır⁶. Sosyal devletin ekonomik

⁴ Pınar Çiftçi, *İcra Hukukunda Menfaat Dengesi* (Adalet Yayınevi 2010) 33; Herberger (n 2) 34.

⁵ Sosyal devlette, kapitalist sistemin özel mülkiyet hakkı, girişim ve çalışma özgürlüğü gibi temel ilkeleri korunmakla birlikte devletin bu alanlara sahip olduğu kurum ve araçlarıyla yoğun biçimde müdahalesi söz konusudur. Sosyal devlette ekonomik alana müdahalenin meşruiyetine ilişkin açıklamalar için bkz: Coşkun Karaca ve Yeşim Çam, ‘Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi’ (2019) Ocak-Haziran (176) Maliye Dergisi 72, 75.

⁶ Türk Anayasa Mahkemesi de 1961 ve 1982 Anayasaları dönemlerinde vermiş olduğu kararlarında sosyal devlet kavramını açıklamıştır. Anayasa Mahkemesi, sosyal devletin kişi ile toplum arasında denge, emek ile sermaye arasında denge, çalışanların insanca yaşamaları, çalışma

ve sosyal hayata müdahale yoluyla, sınıf çatışmalarını yumuşatıcı ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı bir işlevi bulunmaktadır.

Sosyal devletin ekonomik ve sosyal hayata yaptığı müdahaleler nedeniyle, 19. yüzyılın jandarma devlet anlayışından ayrıldığı söylenebilir. Liberal düşünceden esinlenen jandarma devlet anlayışı, devletin görevlerini dışarıya karşı savunma, içeride düzen ve güvenliği sağlama ve adaleti gerçekleştirme ile sınırlandırmıştır. Devletin ekonomiye müdahalesi gereksiz olduğu kadar, ekonominin doğal dengesini bozacağı için zararlı görülmektedir. Bu noktada sosyal devlet, liberal devletten önemli ölçüde farklılaşmış ve devletin ekonomiye müdahalesi bir istisna olmaktan çıkarak, devletin sosyal amaçlarına ulaşmada kullandığı araç haline gelmiştir. Devlet, sermaye sınıfı ve emekçi sınıflar arasında oluşabilecek mücadeledeki pasif konumundan sıyrılmış ve bu sınıfların çıkarları arasında denge sağlamaya yönelik aktif bir politikaya dâhil olmuştur⁷.

Sosyal devlet, hem liberal devletten hem de sosyalist devletten farklıdır. Sosyalist devlet; üretim araçları üzerinde özel mülkiyeti tamamen veya büyük ölçüde kaldıran, ekonomik hayatın düzenini serbest rekabete değil merkezi planlamaya bırakan devlet modelidir⁸. Buna karşılık sosyal devlet, üretim araçları üzerinde özel mülkiyeti kaldırmaz ve girişim özgürlüğünü tanır. Ekonomik hayatın düzeni esas itibarıyla serbest rekabete ve ekonominin kurallarına bağlıdır. Sosyal devlette ekonomi kolektivist bir tarzda örgütlenmemiştir. Devletin sınıfsız bir toplumun koşullarını yaratma gibi bir görevi olmadığı gibi, sosyal devlet bu sınıflı toplumun sürekliliğini kabul ederek şekillenmektedir⁹. Sosyal devlette sınıfsız bir toplumun koşullarını oluşturmaya çalışmak, aynı zamanda bireysel hak ve özgürlüklere aykırı olacaktır. Bu nedenle, esasında liberal devletin temel yaklaşımını benimsemekle birlikte, onun krizlerine çözüm üretmek niyetinde olan sosyal devletin, sosyalist devletle aralarında felsefi ve düşünsel anlamda temel farklılıklar vardır.

---

hayatının istikrar içinde gelişmesi, çalışanların korunması, işsizliğin önlenmesi ve milli gelirin daha adil dağılımının sağlanması, sosyal adalet ve sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması, toplumsal kutuplaşmaların azalmasına özen gösterilmesi gibi görevlerini saymıştır. Bkz. Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (Yapı Kredi Yayınları 2004) 103-104.

⁷ Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 6) 104.

⁸ Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 6) 104.

⁹ Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 6) 104.

Sosyal devlette liberal devletin, soysal, ekonomik ve siyasi yapısı ile hak, özgürlük ve eşitlik anlayışı korunmuştur. Ancak öğretilerdeki yeni görüşlerle birlikte, değişen ekonomik ve sosyal koşullara da uygun olarak, liberal devletin temel yapısında ve anlayışında değişiklikler olmuştur¹⁰. Bu, devletin giderek pozitif bir nitelik kazanması süreci, liberal düşüncedeki yavaş ve evrimsel bir gelişimin sonucudur. Pozitif görevler üstlenen devlet, giderek toplumun ekonomik ve sosyal hayatının tamamlayıcı parçası haline gelmeye başlamıştır. Devlet artık sadece ekonomik kuralların işleyişini sağlamakla yetinmemekte, bunun yanında yurttaşları için daha iyi bir hayatın geliştirilmesinde de rol almaktadır. Devlet, bu şekliyle her ne kadar özgürlüklerin potansiyel bir ihlal edicisi kabul edilse de bazı sosyal amaçların (özgürlüğü desteklemek, sosyal adalet, çalışma hayatını düzenlemek gibi) gerçekleştirilmesi için aktif görevler üstlenmektedir¹¹. Diğer bir ifadeyle liberal devlette “zorunlu bir kötü” olan ve özgürlüklerin kullanılmasına “seyirci kalmak zorunda” olan devlet, artık gerçek özgürlüğün koşullarını sağlamakla görevli devlet haline gelmiştir.

İkinci Dünya savaşından sonra sosyal devlet ilkesi Batı demokrasilerinde geniş oranda kabul edilmiş ve yapılan yeni anayasalarda sosyal haklara ayrıntılı yer verilmiştir¹². Bu dönemde sosyal devlet anlayışının tam anlamıyla hayata geçirildiği görülür. Batı toplumlarında sosyal devletin kapsamının, etkinliğinin ve uygulamalarının genişletildiği 1945-1970 yılları arasında sosyal devletin “*altın çağ*” gözüyle bakılmaktadır. Gelişmiş Batı toplumlarının çoğunda yaşlılık, mاللülük, hastalık, analık, iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortaları kurulmuş; refah artışına bağlı olarak, geniş toplum kesimlerinin durumlarının iyileştirilmesine ve refahın tabana yayılmasına yönelik sosyal harcamalarda artışlar olmuştur.

Sosyal devlet bireylere insan onuruna yaraşır asgari yaşam standartlarını sağlamaya yönelik bir devlet modeli olması nedeniyle, kişilerin hem kişisel ve siyasal haklarını hem de sosyal ve ekonomik haklarını güvence altına almaktadır. Esasında sosyal devleti farklı kılan husus kişisel ve siyasal hakları korumakla beraber, sosyal ve ekonomik haklara yer vermesidir. Nitekim sadece kişisel ve siyasal haklara yer verilerek, insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam standardı-

¹⁰ Ayferi Göze, *Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet* (6. Baskı, Beta Yayınları 2010) 203.

¹¹ Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler* (Arzu Tüfekçi çev, Paradigma Yayınları 2006) 77-78.

¹² Göze (n 10) 214.

nın sağlanması mümkün değildir. Dolayısıyla sosyal devletten bahsedebilmek için kişisel ve siyasal hakların yanında sosyal ve ekonomik haklara yer verilmesi, bireylere her iki hak kategorisinin birlikte tanınması gerekmektedir¹³. Sosyal Devlet anlayışı; temel hak ve özgürlüklerinin korunması, sosyal ve ekonomik hakların sağlanması bakımından devlet müdahalesini dostça bulmaktadır¹⁴.

Sosyal devletin gereği olarak kişisel, siyasal, sosyal ve ekonomik hakların bir arada sunulması çağdaş insan hakları anlayışının da bir gereğidir. Nitekim sosyal ve ekonomik haklar da tıpkı kişisel ve siyasal haklar gibi insan onurundan kaynaklanmakta ve insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla çağdaş insan hakları anlayışını benimseyen sosyal devlet, insan haklarının tam anlamıyla korunabilmesi için, kişisel ve siyasal hakların, sosyal ve ekonomik haklarla tamamlanmasını ve bu hak kategorileri arasında bir öncelik-sonralık ya da önem sırası yapılmamasını öngörmektedir. Sosyal devlet anlayışı; temel hak ve özgürlüklerin dokunulmazlığını benimsemekle birlikte, toplumun refahını ve huzurunu arttırmak için, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata dair devlet müdahalelerini yerinde bulan yaklaşımdır¹⁵.

Sosyal devletin gereği olarak tanınması gereken hakların hangileri olduğu ve bu hakların ne ölçüde tanınması gerektiği hususu ise değişiklik gösterecektir. Zira insan hakları anlayışı da değişen sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişiklik gösterebilmekte ve kendini oluşturan yeni koşullara uyarlayabilmektedir¹⁶. Ayrıca anlamlarının belirlenmesi yorumu gerektiren “*insan onuruna yaraşır bir yaşam seviyesi, sosyal adalet, maddi eşitlik*” gibi kavramlardan ne anlaşıldığına bağlı olarak, bu haklar ve içerikleri, zamana ve yere göre farklılık gösterebilecektir¹⁷.

¹³ Ali Tarık Gümüç, ‘Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü’ (2010) 18 (2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 117, 141.

¹⁴ Göze (n 10) 207.

¹⁵ Nihat Bulut, *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar* (1. Baskı, XII Levha Yayınları 2009) 55 vd.; Karl Doehring, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)* (Ahmet Mumcu çev, 4. Baskı, İnkılap Yayınları 2002) 218 vd.

¹⁶ Örneğin internete erişim hakkı bu açıdan değerlendirilebilir. Bu yönde görüşler için bkz. Z. Emre Kurt, ‘Ucuz, Sansürlü ve Hızlı İnternete Erişim Hakkı’ (2015) (2) Ankara Barosu Dergisi 287; İsmail Yüksel, ‘İnternete Erişim Hakkı’ (2022) (3) Ankara Barosu Dergisi 141, 159-160.

¹⁷ Sosyal devletin tanınması gereken hakların ne olduğu konusunda tam bir açıklık olmamakla beraber devlet, insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesine fırsat veren bir teşekkül olarak ele alındığında belli haklar karşımıza çıkmaktadır. Burada asıl sorun insan haklarının temellendirilmesiyle ilgilidir. Kuçuradi, insan haklarının temellendirilmesinde, hukuk sistemlerinde ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak düzenlenenleri, dolaylı kişi haklarının ön koşulu olarak

Sosyal devlette her ne kadar mülkiyet ve miras hakları, girişim özgürlüğü ve çalışma ve sözleşme özgürlükleri tanınmış olsa da bu hak ve özgürlüklerin ortak yarar, başkalarının özgürlüğü, insan onuru ve daha fazla eşitlik gibi gerekçelerle sınırlanması mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla bu haklar liberal devlette kabul edildiği gibi doğal hak niteliğinde değildir. Örneğin 1982 Anayasası 35. maddesinde mülkiyet ve miras haklarını, 48. maddesinde de çalışma, sözleşme ve girişim özgürlüklerini düzenlemektedir. Anayasanın mülkiyet hakkını düzenleyen 35. maddesinin 2'nci ve 3'üncü fıkraları sosyal devlet ilkesi gereğince, bu hakların kamu yararı amacıyla kanunla sınırlanabileceğini ve mülkiyet hakkının kullanımının kamu yararına aykırı olamayacağını belirtmiştir. Dolayısıyla sosyal devlette mülkiyet hakkı, mutlak ve sınırsız nitelikte olmayıp, çeşitli ödev ve yükümlülükleri de içeren bir statü niteliğindedir. Benzer şekilde girişim özgürlüğü de milli ekonominin gerekleri ve sosyal amaçlara uygun olarak (AY. m. 48/2) kanunla sınırlanabilecektir¹⁸.

Sosyal devlette bireylere hukuk kuralları çerçevesinde sağlanan özgürlüğün, mutlu olmak ve maddi manevi varlığını geliştirmek için yeterli olmadığı; devletin yoksul, engelli ve yardıma muhtaç diğer kişilerin gelişmesini sağlamak için maddi gerekli koşulları hazırlaması gerektiği anlaşılmıştır¹⁹. Tüm bu amaçlarla sosyal devlet bireylerin insanca yaşayabilmesi için, onların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamayı kendisine görev bilen devlettir. Bireylerin insanca yaşayabilmesi ve gerçek

---

ele almaktadır. Kuçuradi'ye göre, "temel kişi haklarının bir bölümü, kişilerde insanın yapısal olanaklarının doğrudan doğruya korunmasına ilişkin istemlerdir: kişiler insanın bu olanaklarını gerçekleştirir ve gerçekleştirirken, onlara 'hiç kimse' tarafından dokunulmaması isteminde bulunurlar ... Diğer bölümü ise, kişilerin insanın yapısal olanaklarını gerçekleştirip gerçekleştirebilmesinin genel ön koşullarıyla ilgili istemlerdir. Beslenme, sağlık, eğitim, çalışma gibi haklar, bu tür haklardandır ... bunlar ancak dolaylı olarak: bir ülkede devletçe tanınan haklarla: sosyal, ekonomik ve bazı siyasal haklar ile, bazı kurum ve kuruluşlar aracılığıyla korunabilirler." Kuçuradi'ye göre sosyal adaletsizliğin nedenlerinden birisi de bu ön koşulların (ekonomik, sosyal, siyasal hakların), dolaylı korunan temel kişi haklarıyla ilgisinin hesaba katılmamasıdır. İoanna Kuçuradi, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları* (Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları 2007) 13-14.

¹⁸ Liberal devletin mutlak ve sınırsız mülkiyet hakkına yönelik çeşitli eleştiriler daha sosyal bir liberalizmi savunan yazarlar tarafından dile getirilmiştir. Bunlar öncelikle doğal hakların sosyal talepler olmadığını ve ortak iyiyle uyumlu olması gerektiğini savunmuşlardır. Eğer bir kısım insan diğerlerinin özgürlüklerini engelleyecek ve diğerleri üzerinde kendi iktidarlarını kuracak şekilde mülkiyet hakkına sahipse, bu gerçek bir hak değildir. Çünkü haklar ortak iyiye ve sosyal kabule bağlıdır. Özgürlük başkalarının özgürlüğünün kaybı ile kazanılamaz. Ayrıca eğer mülkiyet özgürlüğün bir ön şartıysa, o zaman toplumun bütün üyeleri ortak iyi aracılığıyla, yurttaşlarına özgürlük araçlarını sağlayan yükümlülükleri olduğunu kabul etmelidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Vincent (n 11) 67-68.

¹⁹ Göze (n 10) 209.

anlamda özgürlüğe kavuşabilmeleri için onlara sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, konut, çalışma, adil ücret, dinlenme hakkı vb. gibi sosyal ve ekonomik haklar tanınmalıdır. Bu anlamda sosyal devlet toplumdaki her kesimi olduğu gibi, özellikle ekonomik açıdan güçsüz olan kesimleri, başkalarına bağlı olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirli ve yoksulları korumakla yükümlüdür²⁰. Aksi takdirde ekonomik açıdan zayıf halk kitlelerinin insan onuruna yaraşır şartlarda yaşayabilmeleri için gerekli şartlar oluşturulamayacak, kişisel ve siyasal haklar kâğıt üzerinde kalan boş bir kalıp olmaktan öteye gidemeyecektir.

Bu çerçevede sosyal devletin, sosyal ve ekonomik hayatın zorunlu kıldığı hak ve özgürlükleri uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. Böylelikle liberal dönemde soyut biçimde ele alınan birey; gerçek hayatta, içinde bulunduğu sosyal ve somut şartlar çerçevesinde ele alınmış olacak, devlet önceki tutumundan farklı olarak müdahaleci bir tavır sergileyecektir. Sonuç olarak kişilere tanınan hak ve özgürlükler sadece bir azınlık tarafından değil, herkes tarafından kullanılabilir²¹ hukuki olanaklar niteliğine kavuşacaklardır.

Sosyal devlet insan onurunu koruma amacının gereği olarak, bireyler arasındaki gelir eşitsizliklerini azaltmak suretiyle, milli gelirin adil dağılımını sağlamaya çalışır. Bununla birlikte sosyal devlet düşüncesinde adil gelir dağılımı, liberal düşüncede olduğu gibi piyasa mekanizmasının işleyişine müdahalede bulunulmadığı zaman, kendiliğinden ortaya çıkacak bir sonuç değildir. Sosyal devlet anlayışına göre, serbest piyasa mekanizmasının doğal işleyişi her zaman adaletsiz sonuçlar yaratabilir. Dolayısıyla adil bir gelir dağılımını gerçekleştirmek için ekonomiye müdahale etmek, sosyal devlet için bir zorunluluk taşımaktadır. Bu nedenle devletin piyasaya müdahalede pasif tutumunu terk ederek aktif müdahalelerde bulunması, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak belirmektedir. Sosyal devlet yoksulluğu kaldırmayı ve herkesin milli gelirden anlamlı bir pay almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bunun içinse milli gelirden yoksul kesimlere gelir transferleri yapılacak ve onların da insan onuruna yaraşır asgari koşullarda yaşaması sağlanacaktır.

Sosyal devletin insan onurunu korumaya yönelik asgari yaşam standartlarını koruma kaygısı, somut olarak haciz mahalinde kendisini göstermektedir. Haciz mahali, alacaklının menfaati ile borçlunun acze düşmesi arasında bir yerde konuşlanmaktadır. Alacaklı, alacağına devletin meşru gücünü kullanarak

---

²⁰ Göze (n 10) 210.

²¹ Gümüş (n 13) 121-122.

elde etme amacı güderken, borçlu onurunun kırılmasından ve acze düşmekten kaçınma beklentisiyle meşru devlet otoritesine teslim olmuş durumdadır. Devlet otoritesi, iki menfaat arasında dengeyi gözeterek meşruiyetini sürdürmek amacındadır. Bu noktada devletin yasa yapıcı gücü önem kazanmaktadır. Zira, sosyal devlet ve “asgari yaşam standardı” kavramı her ne kadar Anayasa’nın 5. maddesi temelinde ele alınsa da kavramın hukuki çerçevesi belirsizliğini korumaktadır. Gerek haciz işlemleri gerek çeşitli sosyal ve ekonomik haklar bakımından yargıya intikal etmiş bir meselede hangi somut taleplerin insan onuruna yaraşır asgari yaşam standardı kapsamında ele alınacağı hem yürürlükteki kanunlara hem de yargı yerlerinin yorum ve tutumuna bağlı olarak değişecektir²². Bununla birlikte söz konusu süreçte, alacaklı, borçlu, üçüncü kişiler ve toplumun genelinin menfaatleri arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Bu da haciz meselesinde alacaklı, borçlu ve aile fertleri gibi üçüncü kişilerin yanında kamu yararının da gözetildiği bir yorum yapılmasını gerektirecektir.

II. Sosyal Devlette Devletin Pozitif Yükümlülükleri

İnsan haklarının korunmasını yalnızca devletin hak ve özgürlüklere müdahalesini en aza indirerek sağlayan yaklaşım artık günümüzde terkedilmiştir. Bu yaklaşım yerini klasik olarak müdahaleden bağışık olması gereken -ifade özgürlüğü gibi- haklarda dahi, hakkın etkin bir biçimde kullanılabilmesi için devletin

²² Bu hususta Alman Federal Yüksek Mahkeme’nin Harz IV isimli kararları incelenebilir. BVerfG, Urteil des Ersten Senats vom 09. Februar 2010-1 BvL 1/09-Rn. 1-220, <https://www.bverfg.de/e/ls20100209_1bvl000109.html> Erişim Tarihi 16 Eylül 2024. Federal Yüksek Mahkeme bu kararda “asgari yaşam standardı” kavramının hukuki çerçevesine dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Buna göre, “İnsan onuruna uygun bir asgari geçim güvencesine yönelik doğrudan anayasal yardım talebi, yalnızca insan onuruna uygun bir varlığın sürdürülmesi için hayati önem taşıyan araçları kapsar. **Hem bireyin fiziksel varlığını, yani gıda, giyim, ev eşyası, barınma, ısınma, hijyen ve sağlığı kapsayan hem de insanların zorunlu olarak sosyal ilişkiler içinde var oldukları göz önüne alındığında, insanlar arası ilişkileri sürdürme ve sosyal, kültürel ve siyasi hayata asgari düzeyde katılma olanağını sağlayan tek tip bir temel hak güvencesiyle [vurgular eklenmiştir] asgari geçimin tamamını garanti altına alır.**” Hartz IV kararı, 135. paragraf. Söz konusu yaklaşım hacizde de uygulanmaktadır.

Öte yandan konunun bir yönü ekonomik ve sosyal hakların (ya da olumlu edim gerektiren hakların) dava edilebilirliği tartışmasını içermektedir. Bkz. Bülent Algan, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması* (1. Baskı, Seçkin 2007) 143-152; Zülfiye Yılmaz, ‘Olumlu Edim Gerektiren Sosyal Hakların Sınırı: Karşılaştırmalı Hukuk Perspektifinden 1961 ve 1982 Anayasaları Dönemi Uygulamaları’ (2014) 72 (1) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 695; Bertil Emrah Oder, ‘Devletin Olumlu Edimini Gerektiren Sosyal Hakların Anayasal Düzeyde Korunması ve Yargısal Tutumlar’ (2008) (1) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 199; Engin Yıldırım, ‘Sosyal Hakların Dava Edilebilirliği/Edilemezliği ve Anayasa Mahkemeleri: Türk Bakış Açısı (Genişletilmiş Özet)’ (2014) 30 (1) Anayasa Yargısı 153.

müdahalesinin gerekliliğine bırakmıştır. Devletin insanların onurlu ve insanca bir yaşama sahip olmaları için bir takım “ödevlerinin” var olduğunun kabul edilmesi, sosyal devleti, *sosyal yardım devleti* olgusundan ayıran bir özelliktir²³.

Sosyal yardım devleti, 19. yüzyılın anayasalarında geçerli olan, klasik liberalizmin yeterince gideremediği, eğitim, sağlık ve çalışma koşulları gibi alanlardaki sosyal sorunlara çözüm getirmeyi amaçlayan bir devlet yaklaşımını ifade etmektedir²⁴. Ancak bu dönemdeki düzenlemeler, zamana ve koşullara göre geçici önlemler almak için yapıldığından, önceden düşünülmüş planlı bir siyasetin ürünü olarak ortaya çıkmamıştır. Sosyal yardım devleti, “yardım eden” bir devlettir. Oysa 19. yüzyılın ardından gelişen sosyal devlet ilkesi, devletin artık “yardım etmekle” yetinemeyeceği fikrine dayanarak, kanun önünde eşitlik ilkesinin fiili eşitlikle de tamamlanmasını gerektiren bir anlayışı yansıtmaktadır²⁵. Bu açıdan sosyal devlet ilkesinin temelinde, özel mülkiyetin kutsal ve dokunulmaz bir hak olmadığı, verginin sosyo-politik bir niteliğinin olduğu, siyasal demokrasinin, sosyo-ekonomik demokrasi ile tamamlanması gerektiği ve devletin eşitlik ve özgürlük ilkesine yeni bir anlam vermesi gerektiği fikirleri yer almaktadır²⁶. Bir başka ifadeyle, sosyal devlet insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesinin önündeki engelleri kaldıran ve bu dünyaya eşit şartlarda doğmayan insanlara, yaşamda eşit fırsatlar sunmak için çabalayan bir devlet olarak 20. yüzyıl anayasalarında yerini almaya başlamıştır.

Sosyal devlet ilkesinin yerleşmeye başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısında, Birleşmiş Milletlerin (BM) çabaları ve ardından Avrupa Konseyinin de BM’nin hak ve özgürlükler alanındaki yaklaşımını benimsemesiyle, devletin insan hakları bakımından *pozitif yükümlülükleri*²⁷ uluslararası insan hakları hukukunun temel öğretisi olarak kabul edilmiştir²⁸. Bu bakımdan devletlerin saygı gösterme, ko-

²³ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (5. Baskı, Beta 1989) 413; Oktay Uygun, ‘Çağımızın İnsan Onuruna Yöneltiltiği Tehditler Karşısında İnsan Haklarının Önemi’ içinde İoanna Kuçuradi (ed), *Hukuk Felsefesini Yeniden Düşünmek: Hukuk Teorileri, İnsan Hakları ve Anayasalar* (Marmara Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları 2011, 67, 94-95.

²⁴ Göze (n 23) 413.

²⁵ Göze (n 23) 413.

²⁶ Göze (n 23) 413.

²⁷ Pozitif yükümlülük kavramının tartışmalı olması hakkında bkz. Cengiz Arıkan ve Ogün Oktay, ‘Mülkiyet Hakkı Yönünden Devletin Pozitif Yükümlülükleri Kavramı (AİHM ve AYM’nin İçtihatlarına Eleştirel Bir Yaklaşım)’ (2023) 3 (1) Kırıkkale Hukuk Mecmuası 109, 117-118.

²⁸ Tüm süreç için bkz. Burcu Değirmencioğlu, ‘Klasik Egemenlik Anlayışında Bir Kırılma: ‘Pozitif Yükümlülük Doktrini’ ve Türkiye’ye Yansması’ (2021) 39 İnsan Hakları Yıllığı 55, 72-78.

ruma ve gereğini yerine getirme biçiminde üç tür yükümlülüğü kabul edilmektedir²⁹. İnsan haklarının korunması bakımından devletin pozitif yükümlülükleri, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal, Kültürel Hakları Komitesi'nin çeşitli genel yorumlarında³⁰ ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu'nun (ICJ) hazırladığı Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hak İhlallerine İlişkin Maastricht Kılavuz İlkelerinde³¹ açıkça yer almaktadır. Buna göre, söz konusu üç yükümlülükten birinin dahi yerine getirilmemesi, hakların ihlalini ortaya çıkartacaktır.

BM'ye göre, *saygı gösterme yükümlülüğü*, devletin haklardan yararlanılmasına müdahale etmekten kaçınmasını gerektirir. Örneğin, devletin keyfi biçimde zorla tahliyeler gerçekleştirilmesi barınma hakkına saygı gösterme yükümlülüğüne aykırı olarak, hakkı ihlal etmektedir³². Bu bakımdan bireyin mülkiyet hakkıyla doğrudan ilgili olan haciz işlemi sırasındaki hukuka aykırılıklar ve keyfi davranmaya varan uygulamalar, devletin saygı gösterme yükümlülüğü bakımından mülkiyet hakkını ihlal edebilir. *Koruma yükümlülüğü*, devletin bu hakların şirketler ya da silahlı gruplar gibi üçüncü taraflarca ihlal edilmesini önlemesini gerektirmektedir. *Yerine getirme yükümlülüğü* ise, devletin bu hakların tam olarak gerçekleştirilmesi için uygun yasal, idari, bütçesel, yargısal ve diğer tedbirleri almasını gerektirmektedir³³. Bunlarla birlikte her üç tür yükümlülük de davranış ve sonuç yükümlülüğü içermektedir. Davranış yükümlülüğü, belli bir hakkın kullanılabilmesi için makul olarak hesaplanmış bir eylemi -örneğin belli bir hakkın kullanılması için bir politika ya da eylem planı oluşturulması gibi- gerektirmektedir; sonuç yükümlülüğü ise, devletin belli bir standarda karşılamak için belirli hedeflere ulaşmasını gerektirmektedir³⁴.

Devletin sahip olduğu bu yükümlülüklerin taşıyıcıları hem yasama organı hem idare hem de yargı organlarıdır. Bununla birlikte devletin insan hakları yükümlülükleri bakımından devletin etkin bir mevzuat oluşturması, mevzuatı

²⁹ Değirmencioğlu (n 28) 72-78.

³⁰ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 12, 14 ve 19 No.lu Genel Yorumlarında söz konusu üç yükümlülüğe de atıf bulunmaktadır.

³¹ International Commission of Jurists, *The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights* (1997) <<https://icj2.wpunetpower.com/wp-content/uploads/1997/01/economic-social-and-cultural-rights-compilation-thematic-report-1997-eng1.pdf>> Erişim Tarihi 30 Eylül 2024, 79.

³² International Commission of Jurists (n 31) 83.

³³ International Commission of Jurists (n 31) 83.

³⁴ International Commission of Jurists (n 31) 83.

doğru bir biçimde uygulaması ve uygulamayı da etkin bir biçimde denetleyecek kurum ve mekanizmaların oluşturulmuş olması gerekmektedir³⁵.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de BM'ye benzer biçimde devletin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan hakların etkili bir şekilde kullanılmasını güvence altına alma yükümlülüğünün, devlet için *pozitif yükümlülükler* doğurabileceğini kabul ederek, devletin pasif kalamayacağı kimi durumlarda eylemler ve ihmaller arasında bir ayırım yapılamayacağını belirtmektedir³⁶.

İnsan haklarının etkin korunması bakımından devletin pozitif yükümlülüklerine yapılan vurgu, klasik olarak hakları kullanabilmek için devletin karışmaması gerekliliğine yapılan vurgunun yetersizliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Pozitif yükümlülükler öğretisi, yaşam hakkı gibi devletin dokunmaması gereken temel haklar bakımından da hakkın etkin bir biçimde korunabilmesi için devletin etkin bir soruşturma ve kovuşturma sistemi oluşturması gerekliliğini kabul etmektedir³⁷. Ancak pozitif yükümlülükler kavramı, öğretide devletin insan hakları alanındaki yükümlülüklerinin sınırını ve uluslararası bir sözleşmeden doğan sorumluluğun kapsamını belirsizleştirdiği yönünde eleştirilmektedir³⁸.

Kanımızca devletin yükümlülükleri Anayasa'nın 5. maddesinde anlamını bulan sosyal devlet ilkesi ve sosyal devlette insan onurunun korunması temelinde ele alınabilir. Çünkü insan hakları hukukunda temel problemlerden birisi, devletin insan haklarını korumak için bireyler arası ilişkilere ne ölçüde müdahale edebileceğine ilişkindir. Hatta bu nedendir ki *ölçülülük* denetimi, insan hakları yargılamasındaki temel öğelerindendir. Ölçülülük denetiminde çatışan iki menfaatten hangisine neden müdahale edileceği ve hangisinin neden daha fazla korunacağı ikna edici biçimde açıklanmaya çalışılmaktadır. Ölçülülük ilkesi icra hukukundaki temel ilkelerden birisidir ve hukuk devletin anlamını bulduğu

³⁵ Yüksel Metin, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler' (2010) 7 (27) Uluslararası İlişkiler 111, 113 vd.; Arkan ve Oktay (n 27) 117-118.

³⁶ AİHM'nin birçok kararında pozitif yükümlülüklerden söz edilmektedir. Mülkiyet hakkı bakımından tartışmalar için bkz. Arkan ve Oktay (n 27) 120-125. Aynı zamanda bkz. Fuklev v. Ukraine, application No. 71186/01 (ECHR, 7 June 2005), para. 90; Case of X and Y v. The Netherlands, application no. 8978/80 (ECHR, 26 March 1985), para. 23.

³⁷ Bu bakımdan AİHM'nin sıklıkla atıf kalan Opuz kararı örnek verilebilir. Opuz v. Türkiye, Basvuru no. 33401/02 (ECHR, 9 Haziran 2009), para. 145, 148, 149 vd.

³⁸ Arkan ve Oktay (n 27) 118. Eleştiriye göre, AİHM, var olan haklara içtihat yoluyla yeni öğeler ekleyerek hakların sınırını genişletmekte ve bu şekilde devletlerin AİHS'den doğan yükümlülüklerinin öngörülemez olmasına yol açmaktadır.

hukuki güvenlik ilkesi ile de doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla burada sorulması gereken önemli soru, borçlunun şahıs ve malvarlığına yapılan müdahalenin hangi sınırdan sonra hukuka aykırı olacağıdır³⁹.

III. Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Haciz

Haciz kurumuna ilişkin devletin yükümlülükleri öncelikle insan hakları temelli bir cebri icra sisteminin oluşturulmasını ve kanunda insan hakları temelli haciz hükümlerinin yer almasını gerektirmektedir. Bu bakımdan icra hukukunda haczi caiz olmayan mal ve haklara yer vermiştir⁴⁰. Ancak yalnızca bu nitelikte bir yasal düzenleme yeterli olmayıp, kanunun uygulanması sırasında da sosyal devlet ilkesinin bir gereği olan *insanca yaşama standardının* dikkate alınması gerekmektedir. Bu bakımdan İİK'nun 85. maddesinde icra müdürüne verilen alacaklı ve borçlu arasındaki menfaatleri sağlama yükümlülüğü oldukça önemlidir. Ancak Yargıtay'ın, söz konusu açık hükme rağmen daha çok alacaklının menfaatine ağırlık veren bir biçimde, icra müdürünün haczedilmezlik kuralını re'sen gözetemeyeceğini ve alacaklının gösterdiği malları haczetmesi gerektiğini kabul ederek, borçlunun bu hususu haciz işlemi ardından şikâyet yoluyla ileri sürebileceği yönünde kararları bulunmaktadır⁴¹. Bu durumun ise, Anayasa'da düzenlenen sosyal devlet ilkesine aykırılık teşkil ettiği açıktır. Sosyal devlet ilkesi gereğince haciz işleminde alacaklının menfaati korunurken, borçlunun ve ailesinin de topluma muhtaç hale getirilmemesi -bir başka ifadeyle insan onurunun korunması- gerekmektedir. İcra müdürüne takdir yetkisinin verilmiş olmasının anlamı budur⁴².

Nitekim, Yargıtay'ın söz konusu uygulaması karşısında durumun açıklığa kavuşturulması için 2012 yılında kabul edilen 6352 sayılı kanunla İİK'nun 82. maddesinde değişiklik yapılmış ve icra müdürüne haczi talep edilen mal veya hakların haczinin caiz olup olmadığını değerlendirme ve buna göre talebin kabulüne veya reddine karar verme yetkisi açıkça maddede yer almıştır⁴³.

³⁹ Mesut Köksoy, *İcra Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi* (Adalet Yayınevi 2018) 51.

⁴⁰ Mehmet Kâmil Yıldırım ve Nevhis Deren-Yıldırım, *İcra ve İflas Hukuku* (7. Baskı, Beta 2016) 144; Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Sungurtekin Özkan ve Muhammet Özkes, *İcra ve İflas Hukuku* (11. Bası, On İki Levha 2024) 169.

⁴¹ Köksoy (n 39) 48-49. İcra müdürlerinin görevleri ve hukuk sistemindeki konumları ile ilgili tartışmalar hakkında bkz. Saim Üstündağ, *İcra Hukukunun Esasları* (İstanbul Üniversitesi, 2004) 31-34.

⁴² Çiftçi (n 4) 77-78.

⁴³ Köksoy (n 39) 49.

Öte yandan insan hakları hukukunda devletin yükümlülükleri her devlet organı için geçerli olduğundan yalnızca kendisine takdir yetkisi tanınan haciz memuru değil -haciz kararı verecek olan mahkeme dahil- icra sürecinde yer alan her süjenin, borçlunun haciz süresince korunmak istenen menfaatine yönelik bir amaç gütmesi gerekecektir. Bu nedenle hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak adli ve idari makamların *keyfi davranma yasağına* aykırılık olarak nitelenebilecek her türlü eylem ve işlemi devletin sorumluluğunu doğuracaktır. Bir başka ifadeyle icra dairesi görevlilerinin görevlerini ifa ederken hukuka aykırı eylem ve işlemlerde bulunarak bir zarar meydana getirmeleri durumunda, bireyin mülkiyet hakkı, özel ve aile hayatına saygı hakkı ya da adil yargılanma hakkı gibi temel hakları ve hukuki güvenlik ilkesi zedelenebilir. Bu durumda icra dairesi görevlilerinin kusurlu davranışlarından olumsuz etkilenen bireylerin tazminat davası açabilecekleri İİK 5. maddesinde düzenlenmiştir. Bireyin zararının tam olarak karşılanması özellikle hukuk düzenine güveninin sağlanmasına hizmet ederek hukuki güvenlik ilkesinin de bir gereğidir⁴⁴.

IV. Sosyal Devlette Borçlu - Alacaklı Arasındaki Menfaat Dengesi ve Haciz

İnsanlar çeşitli sebeplerden ötürü maddi yetersizlik yaşadığında bir diğer kişiden borç almak durumunda kalabilir. Söz konusu sebepler borçlu olma durumuna ilişkin hukuk kurallarının uygulanmasını etkilemese de psikolojik olarak borçlu olmak bir insana elem ve ızdırap veren bir durumdur. Ancak ticari yaşamın olağan bir biçimde devam edebilmesi için borçların zamanında ödenmesi bir devletin ekonomik sisteminin istikrarı bakımından da oldukça önemlidir. Borç ilişkisinde borçlunun menfaati kadar alacaklının menfaati ve hatta toplumun ve acze düşen kişilere daha çok sosyal yardım yapması gerekeceğinden devletin de genel menfaati söz konusudur⁴⁵. Bu nedenle borçlunun borcunu ödeyemediği durumlarda kamu gücü devreye girerek alacaklının alacağını elde etmesine yardımcı olur.

Borçlunun mallarına rızası dışında el konulması işlemi hacizdir. Ancak günümüzde modern kanunlarda kimi sosyal, insani ve ahlaki düşüncelerle borçlunun bazı mallarına ve haklarına el konulması yasaklanmıştır. Söz konusu yasak haczedilmezlik olarak adlandırılmaktadır⁴⁶. Haciz işlemi icra müdürlüğü aracılığıyla yapı-

⁴⁴ Köksoy (n 39) 267.

⁴⁵ Herberger (n 2) 23.

⁴⁶ Gökhan Taneri, *Uygulamadan Örnek Hükümler BAM ve Yargıtay Kararlarıyla Haczedilmezlik Şikâyeti* (Seçkin Yayınları 2020) Önsöz.

lan bir memur işlemidir; bu nedenle söz konusu işlemin hukuka aykırı olduğu düşünüldüğünde bu işleme karşı icra mahkemesinde bir şikâyet davası açılabilir⁴⁷. Öte yandan haciz, niteliği itibarıyla devletin insan yaşamına zor kullanarak müdahale ettiği bir alan olduğu için, kamu gücünün insan yaşamına müdahalesinin doğru oranının araştırıldığı ölçülülük değerlendirmesi önem kazanmaktadır⁴⁸.

Ölçülülük ilkesi, borçlunun yaşamına müdahaleyi talep eden alacaklı, müdahaleyi gerçekleştiren devlet ve müdahalenin yapıldığı kişi olan borçlu arasında bir *dengenin* gözetilmesini gerektirir. Buradaki önemli soru borçlunun yaşamına yapılan müdahalenin nereye kadar hukuka uygun olarak değerlendirilmiştir. Özekes burada kanuna uygunluk ile hukuka uygunluk arasındaki ayrımın dikkati çekerek kanuna uygun kabul edilen her şeyin insan yaşamı bakımından meşru olmayabileceğini ve bu nedenle de insan haklarını zedeleyebileceğini belirtmektedir⁴⁹. Dolayısıyla icra hukuku bakımından *ölçülülük* ilkesi sosyal devlet ve insan hakları zemininde yapılacak bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. İcra işleminde temel hakların ihlali söz konusu olduğunda bir değerlendirme yapılarak duruma göre işlemin iptali herhangi bir süreye tabi tutulmayabilir, hatta işlem yok hükmünde sayılabilir⁵⁰.

Borçlu alacaklıya karşı belli bir sorumluluğunu yerine getir(e)memiş kimse- dir. Bu açıdan borçlu, günümüzde alacaklıya karşı *malvarlığı* ile sorumludur. Ancak malvarlığı ile sorumlu olma fikri yüzyıllar içinde insan hak ve özgümleri için verilen şiddetli mücadeleler sonunda mümkün olabilmiştir. Eski çağlarda kimi istisnaları⁵¹ olmakla birlikte, borçlunun borcundan dolayı *şahısvarlığı* ile sorumlu olması fikri; modern hukuk sistemlerinde ise borçlunun *malvarlığı* ile sorumlu olması kabul edilmiştir. Malvarlığı sorumluluğunun ise, günümüzde özellikle insan onurunun korunması fikri ile belli sınırlamalara tabi olması kabul edilmiştir. Modern hukuk sistemlerinde yer alan kimsenin borcundan dolayı

⁴⁷ Taneri (n 46) 39.

⁴⁸ Muhammet Özekes, *İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler* (Adalet Yayınevi 2009) 207.

⁴⁹ Özekes (n 48) 208.

⁵⁰ Özekes (n 48) 235.

⁵¹ Örneğin Babil kralı Amni-Şaduqua (Hammurabi'den 100 yıl sonra yaşamıştır), her ne kadar o zaman köle ticareti devam etmiş olsa da çıkardığı bir kanunla borç yüzünden kendisini ve ailesini satan bir kimsenin köle statüsüne girmesini yasaklamıştır. Bkz. Gülnihal Bozkurt, 'Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik' (1981) 38 (1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 65, 78. Yine Eski Yunan uygarlığından Solon da borcunu ödeyemeyen Atinalıların köle olması kuralını kaldırmış ve borç yüzünden köle olan Atinalıları azat etmiştir. Ancak borç yüzünden kölelik uygulamasına Solon'dan sonra devam edilmiştir. Bozkurt (n 51) 90.

özgürlüğünden mahrum bırakılmaması (Anayasa, md. 38/8) ve borçlunun ancak belirli mallarının haczedilebilir olması (İİK, md. 82, md. 83) güvenceleri insanların insanca yaşayabilecekleri ve maddi-manevi gelişmelerinin önündeki engellerin devlet tarafından kaldırılacağı bir sistemin temel ilkelerindedir.

Borçlu olan bir kimsenin borcundan dolayı belirli bedensel cezalara tabi olması Roma hukukunda XII Levha Kanunlarında yer almıştır. Bu dönemde borçluyu parçalamak, öldürmek ya da köle olarak satmak gibi uygulamalar mevcut olmuştur⁵². Bu gibi uygulamaların sembolik birer anlamının bulunduğu kabul edilebilir. Özellikle borçluyu parçalara ayırmak, ona ızdırap vermek gibi uygulamaların yasalar tarafından kabul edilmiş olması, hukuk kurallarının, *alacaklının borcunu ödemeyen borçluya karşı güttüğü intikam hissini tatmin etmesine*⁵³ hizmet etmektedir. Ancak insan haklarına dayanan bir hukuk sisteminin en temel özelliği belki de hukukun, insanlardaki *öç alma duygusunun* bir ifadesi olmasına yol açacak uygulama ve düzenlemelere yer verilmemesidir.

Orta çağ ve mutlak monarşilerin hüküm sürdüğü yeni çağın hukuk sistemlerinde yer alan kimi uygulamalar, bireylerdeki öç alma duygusunun tatminine izin veren sembolik uygulamalardır. Özellikle belli suçlara karşı öngörülen ceza türleri bireyin kınanması ve lanetlenmesi amacını akıllara getirmektedir. Örneğin, aynı nitelikteki suçlardan dolayı soylu ve asilzadelerin boynu kesilirken, çiftçiler iple asılır; kiliseye karşı gelenler yakılırken, krallığa karşı gelip vatana ihanet edenler asılır; düşman askerler öncelikle asılıp idam edilir, ardından yakılır⁵⁴. İşte bu örneklerde bir bireye yaptığını ve -borcunu ödememek gibi- yapmadığını ödetmek için öngörülen belli uygulamalarda “suçlu” ya da “borçlu” ilan edilen kişiden sembolik bir öç alma ile ikinci bir kızma duygusunun ifadesi ortaya çıkmaktadır⁵⁵. Ancak insan haklarına dayalı modern hukuk sistemlerinin temel gayesi insanı birey olarak ele almak ve onların vazgeçilemez bir takım doğal haklarının olduğunu kabul etmektir. Hukuk, insanlardaki **öç alma ve şiddet duygusunun tatminine** değil, bireyler arası menfaatlerin adil olarak

⁵² Türkan Rado, ‘Roma Hukukunda Cebri İcra Usullerinin İnkişafı’ (1944) 10 (1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 229, 232-233, 236. Öte yandan XII Levha Kanunlarının borçlunun borcuna karşılık bedeninin parçalanmasına izin vermesi hususunun mistik ve dini bir anlam ifade ettiği yönünde iddialar da bulunmaktadır. Bu tartışma ve fikir için bkz. Rado (n 52) 237.

⁵³ Rado (n 52) 237.

⁵⁴ Joel Feinberg, ‘The Expressive Function of Punishment’ içinde Joel Feinberg, Jule Coleman (eds), *Philosophy of Law* (7. Baskı, Thomson Wadsworth 2004) 763.

⁵⁵ Feinberg (n 54) 763.

dengelenmesine hizmet etmelidir⁵⁶. Nitekim Wilhelm von Humboldt'a göre devlet, zarar gören kişinin (alacaklının) zararını tazmin etmenin adil bir yolunu bulmalı, *bir intikam arzusunun*, aslında haklı olan bir talebi (alacaklının alacağını elde etmesi), adaletsizlik bahanesine dönüştürmesine izin vermemelidir. İki kişi arasında (alacaklı ve borçlu) bir üçüncü tarafın müdahalesinin ve hakemliğinin söz konusu olduğu her durumda, intikam bahanesinin teşvik edilmesi tehlikesi bulunmaktadır⁵⁷.

Eski hukuk sistemlerinde kölelik de borçlunun borcuna karşılık olarak şahısvarlığı ile sorumluluğuna bir örnek teşkil etmektedir. Eski Hint uygarlıklarında bir kimse borcuna karşılık kendisi köle olabileceği gibi, çocuklarını ya da evlatlıklarını da köle olarak verebilmekteydi⁵⁸. Benzer şekilde eski Çin, Mezopotamya⁵⁹, Antik Yunan, Roma ve İbrani uygarlıklarında da borca karşılık kölelik yaygın birer uygulama olmuştur⁶⁰. Ancak bu sistemlerde dahi borçlu tamamen alacaklının insafına terk edilmemiştir. Örneğin İbrani hukukunda, Yahudilerin kendilerini çok nadir durumlarda borcuna karşılık köle olarak satabileceği düzenlenmesine rağmen, köle olan kişinin akrabalarının ve İbrani toplumunun tümünün o kişiyi fidye vererek kölelikten kurtarma yönünde dini yükümlülüklerinin olduğu kabul edilmiştir⁶¹.

Roma hukukundaki haciz işlemi de borçluyu koruyan birtakım güvencelere sahip olmuştur. Örneğin Roma uygarlığında her şeyden önce cebri icra süreci devletin yargı organı olan *magistra* önünde başlatılabilmıştır⁶². Bununla birlikte

⁵⁶ Öte yandan menfaatlerin adil olarak dengelenmesi fikri insan haklarını menfaat teorisi ile açıklayan bir anlayışı yansıtmaktadır. Ancak bunun aksine, "menfaatlerine rağmen başka türlü de eyleyebilen" bir insan anlayışı da hukuk sisteminin temeli olabilir. "Menfaatlerine rağmen başka türlü de eyleyebilen bir insan" fikri ve insan haklarının insan onuru ile temellendirilmesi hakkında bkz. Zeynep İspir, *İnsan Haklarının Temeli Olarak İnsan Onuru Kavramı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017) 237.

⁵⁷ Wilhelm von Humboldt, *Devlet Faaliyetinin Sınırları* (Bahattin Seçilmişoğlu çev, 3. Baskı, Liberte Yayınları 2013) 227-228.

⁵⁸ Bozkurt (n 51) 67-68.

⁵⁹ Eski Mezopotamya uygarlıkları, Sümerler, Akatlar, Babil ve Asur uygarlıkları olarak Bozkurt'un kölelikle ilgili araştırmasında ele alınmıştır. Tüm bu uygarlıklar da borcuna karşılık kölelik uygulanmaktaydı. Bkz. Bozkurt (n 51) 69-80.

⁶⁰ Bozkurt (n 51) 80 vd.

⁶¹ Bozkurt (n 51) 81.

⁶² Çiftçi (n 4), bu hususun günümüzdeki icra-iflas hukukundan daha güvenceli bir sistem olduğunu belirtmektedir. Çiftçi'ye göre, ilamsız icra takibiyle aslında borçlu olmayan bir kişiye karşı da bir mahkeme kararına ihtiyaç duymadan icra takibi başlatılmasının ve o kişinin evine / işyerine girilerek bütün malvarlığının bir mahkeme kararı olmaksızın haczedilebilmesinin hukuk sistemimizde mümkün olması, alacaklının keyfi tutumu karşısında borçluyu korumak bakımından önemli bir yetersizliktir. Çiftçi (n 4) 22, dipnot 76.

borçlunun alacaklı magistra'ya gitmeden 30 günlük bir borcu ödeme süresi de bulunmaktaydı. Borçluyu borcundan kurtaracak bir kefilin bulunabilmesi ya da borçlunun pazar yerine götürülerek orada borcunu ödeyecek birisini bulabilmesine imkân tanınması gibi uygulamalar alacaklı ve borçlu arasındaki menfaati bir ölçüde de olsa dengelemeye ilişkin uygulamalar olarak değerlendirilebilir⁶³. Hatta Roma hukukuna göre borçlu borcundan dolayı hapsedildiğinde borçlunun ayağına takılan zincirlerin ağırlığı ile alacaklının borçluya hapsedildiği süre boyunca günlük vereceği buğday miktarının da belirlendiği görülmektedir⁶⁴.

Özellikle 19. yüzyıla kadar alacaklı ve borçlu arasındaki ilişkide alacaklıların menfaatine ağırlık verildiği görülmekle birlikte, borçlunun da menfaatlerinin dikkate alındığı düzenlemelere rastlanılmaktadır. 1215 tarihli Magna Carta Libertatum da bunlardan birisidir. Magna Carta Libertatum'un 9. paragrafı⁶⁵, borçlunun borcunu ödemeye yetecek kadar taşınır malı olduğu sürece, herhangi bir arazisine ya da kirasına el konulamayacağını güvence altına almaktadır⁶⁶. Bu hükmün amacı bir insanı temel geçim araçlarından mahrum etmemekle birlikte, o dönemde temel geçim aracı olarak tüccar sınıfın gelirlerinin değil, arazinin dikkate alındığını hatırlatmakta fayda vardır⁶⁷.

İslam hukukuna göre de borçluyu koruyucu belli güvenceler söz konusudur. Örneğin haciz işleminin Osmanlı Devleti'nin yargılama makamı olan kadı

---

⁶³ Çiftçi (n 4) 23.

⁶⁴ Rado (n 52) 237, Çiftçi (n 4) 24.

⁶⁵ Magna Carta'ya yapılan atıflar hukuk kitaplarında genellikle "madde" ibaresini kullanmaktadır. Ancak Magna Carta'nın orijinal metninde madde numarası bulunmamaktadır. Bu numaralandırma daha sonra metnin Latince'den İngilizce'ye çevirisindeki versiyonlarında yer almaktadır. İncelemek için bkz. Birleşik Krallık Ulusal Arşiv web sitesi <<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/magna-carta/british-library-magna-carta-1215-runnymede/>> Erişim Tarihi 26 Mayıs 2024.

⁶⁶ 9. Paragrafın tam hali şu şekildedir: *"Borçlunun borcunu ödemeye yetecek taşınır malları olduğu sürece, ne biz ne de yetkililerimiz bir borcun ödenmesi için herhangi bir araziye veya kiraya el koymayacağız. Borçlunun kefilleri, borçlunun kendisi borcunu ödeyemediği sürece takip edilemez. Eğer borçlu imkânsızlıklar nedeniyle borcunu ödeyemezse, kefilleri borcundan sorumlu olacaktır. Eğer kefiller isterlerse, borçlu kendilerine olan yükümlülüklerini yerine getirdiğini göstermedikçe, onun için ödedikleri borcun karşılığını alana kadar borçlunun topraklarına ve kiralalarına sahip olabilirler."* Birleşik Krallık Ulusal Arşiv web sitesi <<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/magna-carta/british-library-magna-carta-1215-runnymede/>> Erişim Tarihi 26 Mayıs 2024.

⁶⁷ H. V. Wiseman, 'Magna Carta Efsanesi' (Münci Kapani çev) *Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı* (Ajans-Türk Matbaası 1966) 467.

tarafından yapılması ve yalnızca ilamlı icra usulünün uygulanması, borcundan dolayı hapis cezası öngörülmesine rağmen yine de borçlunun haczedilemeyecek belli mallarının olduğunun kabul edilmesi gibi uygulamalar alacaklı ve borçlu arasındaki ilişkide borçluyu korumaya yönelik uygulamalar olmuştur⁶⁸. İslam hukukunda da yiyecek, bireyin hayatını devam ettirebileceği oturacak, yakacak, giyecek gibi eşyaların haczedilemeyeceği kabul edilerek, borçlunun haciz işlemleriyle tamamen topluma muhtaç hale gelmesinin önüne geçilmiştir⁶⁹.

Türk hukukunda Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1924 yılında İsviçre’den iktibas edilen ilk İcra İflas Kanunu’nun⁷⁰ ardından 1932 yılında kabul edilen 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu -yıllar içinde değişikliğe uğrasa da- halen yürürlüktedir. 2004 sayılı İİK’da borçlunun haczedilemeyecek mal ve hakları düzenlenerek borçlunun asgari bir yaşam standardı sürdürebilmesi korunmak istenmiştir. Ancak güncel İİK’nun ilk kanundan ayrıldığı en temel husus, alacaklıyı “kötü niyetli borçluya” karşı korumak amacıyla yapılan düzenlemelere sahip olmasıdır. Dolayısıyla İİK temelde borçluyu baştan kötü niyetli kabul eden bir zihniyete sahip olduğu yönünde eleştirilmektedir⁷¹. Bu dönemde henüz sosyal devlet ilkesinin anayasal nitelikte ilke olmadığını ve insan haklarının korunması fikrinin de uluslararası alanda gelişmediğini hatırlatmakta fayda vardır.

Bununla birlikte Özkes’e ve Çiftçi’ye göre, özellikle daha sonraki dönemlerde ekonomik sistemden ve krizlerden yoğun biçimde etkilenerek değişikliğe uğrayan İİK, ekonomik olarak üstün baskı gruplarının siyasi iktidarı kendi çıkar-

⁶⁸ Çiftçi (n 4) 29.

⁶⁹ Çiftçi (n 4) 29. Mecelle’nin 998. ve 999. maddelerinde de borçludan haczedilecek eşyalara yer verilmiştir. 998. maddeye göre borçlunun önce taşınır eşyaları satılacak, o yeterli olmadığı takdirde taşınmaz mallara geçilecektir. Ayrıca 999. maddeye göre de borçlunun değerli bir giyim eşyası ya da değerli taşınmazı (örneğin evi) satılıp, ona daha az değerli olan yeni bir giysi ya da ev alındıktan sonra kalan para ile alacaklılara borcun ödeneceği düzenlenmektedir. Cengiz İlhan, *Günümüz Türkçe’siyle Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye), Aslı ile Birlikte Tam Metin* (Yetkin Yayınları 2011) 301.

⁷⁰ 1929 tarih ve 1424 sayılı İİK’nun 69. maddesinde, İsviçre’den alınan hükümlerle uyumlu olarak, borçluya hacizden bir gün önce haczin yapılacağına haber verilmesi gerekliliğini düzenlemektedir. Ancak İsviçre toplumunda uygulanabilen bu hüküm, ülkemizde ne yazık ki kötüye kullanılmış ve icra memurlarının ertesi gün hacze gittiklerinde haczedilecek eşya bulamamaları ile karşılaşmalarına yol açmıştır. Buna ek olarak sürecin alacaklı aleyhine oldukça yavaş işlemesi eleştirileri de o yıllarda yeniden bir İİK’nun kabul edilmesinde etkili olmuştur. Çiftçi (n 4) 32.

⁷¹ Çiftçi (n 4) 33. Öte yandan icra takibinin çabuk ve etkili olmasına ilişkin önlemlerde kanunda yer almıştır. Çiftçi (n 4) 34. İlerleyen yıllarda bankacılık hizmetleri ile ilgili konular ve bankaların kötü yönetilmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik durum ve 2000’li yılların başında yaşanan ekonomik kriz sebebiyle İİK değişikliklere uğramıştır. Çiftçi (n 4) 35-37.

ları doğrultusunda ve daha çok günlük ve anlık ihtiyaçlara cevap verecek biçimde yönlendirmesiyle değiştirilmiştir⁷². Bu durum da alacaklı ve borçlu arasındaki menfaat dengesinin bozulmasına yol açarak devletin bireyler arası ilişkilere müdahalesinin bir *öç alma duygusunun* tatminine dönüşmemesi gerekliliğine temelden aykırı bir durum ortaya çıkartmaktadır.

Öte yandan İİK'nun 80. maddesinin 3. ve 4. fıkralarında yer alan, icra memurunun, borçlunun şahsına ve mallarına karşı gerektiğinde kuvvet kullanma yetkisi, insan onuruna aykırı bir uygulama olarak değerlendirilmektedir⁷³. İlam-sız icra usulünde daha da problemlili hale gelen bu hüküm alacaklıya, devlet makamları aracılığıyla adeta bir "yargısız infaz"⁷⁴ yapma olanağı sağlayabilmektedir. Nitekim benzer görüşte olan Yargıtay, 1999 yılında, -her ne kadar doğrudan borçluya ilişkin olmasa da- haciz aşamasında bireylerin konut dokunulmazlığı ve mülkiyet hakkının korunmasına atıf yaparak, evinin kapısı kırılarak eşyalarına zorla el konulan üçüncü kişinin manevi tazminat talebini haklı bulmuştur. Bu davada Yargıtay ayrıca temel hak ve özgürlüklere yapılan müdahaleler bakımından ölçülülük ilkesine uyulmadığını da belirtmiştir⁷⁵.

Sosyal devlette borçlu ve alacaklı arasındaki menfaat dengesinin kurulması oldukça zor bir meseledir. Bu hususta, emekli aylığının haczedilmesine ilişkin tartışmalar örnek verilebilir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 93. maddesi⁷⁶, borçlunun itiraz etmesi halinde emekli aylığının haczedilemeyeceğini düzenlemiştir. Bu hüküm hakkında 2011 yılında Anayasa'nın 2. (devletin temel nitelikleri) ve 10. maddelerine (eşitlik) aykırı olduğu gerekçesiyle

⁷² Muhammet Özkes, 'İcra ve İflas Kanunu'nda Yer Alan Kredi Kurumları ile İlgili İcra Hükümlerinin Eleştirisi' (2007) Banka Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu 97, 97. Çiftçi (n 4) 39-40.

⁷³ Çiftçi (n 4) 99, 274.

⁷⁴ İlam-sız icra takibinin ve haciz memurunun sahip olduğu kimi yetkilerin yargısız infaz teşkil edip etmeyeceği hakkında bir değerlendirme için bkz. Oğuz Atalay, 'İlam-sız İcra Yargısız İnfaz Olur mu?' (2004) (1) Hukuk Perspektifleri Dergisi 67, 67-69.

⁷⁵ Bu davada asıl borçlunun haczedilen malları borcun tamamını karşılamaya yetmeyince, borçlunun telefon rehberinden bulunan üçüncü bir kişinin evine zorla girilip eşyalarının haczedilmesi durumu söz konusudur. Yargıtay 4 HD, 1953/5125, 01.06.1999. Karar hakkında ayrıca bkz. Çiftçi (n 4) 277, dipnot 55.

⁷⁶ "Madde 93- (Değişik birinci fıkra: 17.4.2008'5754/56 md.) Bu Kanun gereğince sigortalılar ve hak sahiplerinin gelir, aylık ve ödenekleri, sağlık hizmeti sunucularının genel sağlık sigortası hükümlerinin uygulanması sonucu Kurum nezdinde doğan alacakları, devir ve temlik edilemez. Gelir, aylık ve ödenekler; 88 inci maddeye göre takip ve tahsili gereken alacaklar ile nafaka borçları dışında haczedilemez. (Ek cümle 18.2.2009'5838/38 md.) Bu fıkraya göre haczi yasaklanan gelir, aylık ve ödeneklerin haczedilmesine ilişkin talepler, borçlunun muvafakati bulunmaması halinde, icra müdürü tarafından reddedilir."

iptal davası açılmış, Anayasa Mahkemesi anayasa aykırılık sorununu ayrıca 13. (temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması) ve 35. maddeler (mülkiyet hakkı) bakımından da incelemiştir. Mahkeme'ye göre, emekli aylığı için öngörülen haciz yasağı sosyal devletin bir gereği olarak -aynı zamanda iptal davasına konu olan hükmün mutlak olmayıp, borçlunun muvafakati halinde haczin yine de mümkün olması nedeniyle- Anayasa'nın anılan hükümlerine uygundur. Anayasa Mahkemesi burada Anayasa'nın, devletin temel amaç ve ödevlerini düzenleyen 5. maddesine atıf yapmış ve aynı zamanda itiraz konusu kuralla öngörülen haciz yasağının devletin pozitif yükümlülüğün bir gereği olduğunu belirtmiştir⁷⁷. Karşıyoda ise alacaklı ve borçlu arasındaki menfaat dengesinin kurulmasının zorluğu vurgulanmış ve alacaklının da acze düşmüş olabileceğinin hem kanun koyucu hem de Anayasa Mahkemesi tarafından göz ardı edildiği belirtilmiştir.

*“İptal isteminin reddine ilişkin gerekçede, yaşlılık aylığının, kişinin insan onuruna uygun **asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için gerekli olduğu düşüncesine dayanılmış, ancak bunun istisnası olabileceği ve nafaka borcunun ödenmesi için yaşlılık aylığının kısmen haczedilebilmesinin Anayasaya aykırı olmayacağı belirtilmiştir. Bu gerekçe dahi, alacaklının ve borçlunun menfaatleri arasında sosyal hukuk devleti gereklerine göre bir denge kurulması ihtiyacına işaret etmektedir. Halbuki iptal istemine konu kural, belki de sigortalı olmayan, hiçbir geliri de bulunmayan alacaklının alacağını tahsil edememesi halinde nasıl bir zarurete duçar olacağını da sorgulama gereği duymaksızın, borçlu lehine mutlak bir koruma sağlamaktadır. Alacaklı her zaman zengin ve güçlü olmayabileceği gibi, borçlu, üzerine kayıtlı ve haczi kabil hiçbir malı olmayan ancak gerçekte çok iyi koşullarda yaşayan bir kişi de olabilir. Bu nedenle, alacak hakkına getirilen bu sınırlamada, sosyal devlet gereklerinden kaynaklandığı söylenebilecek, açık bir kamu yararı mevcut değildir. ‘Alacaklının alacağını borçlunun diğer gelirleri veya malvarlığından alabileceği’ varsayımı ise hukuksallık ve nesnellikten uzaktır. Devletin ‘sosyal devlet’ gereklerini, hukukunu korumakla mükellef olduğu diğer vatandaşlarının sırtından gerçekleştirmesi, sonuçta o devletin hem ‘sosyal’ hem de ‘hukuk devleti’ olmaktan çıkmasına yol açacaktır [vurgular eklenmiştir]⁷⁸.”***

⁷⁷ Anayasa Mahkemesi, E 2009/19 K 2011/4, 06.01.2011.

⁷⁸ Osman Alifeyyaz Paksüt'ün Karşıoy yazısından alıntıdır. Vurgu, yazarlar tarafından eklenmiştir. Anayasa Mahkemesi, E 2009/19 K 2011/4, 06.01.2011.

Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararı özellikle alacaklı ve borçlunun menfaatleri arasında, herhangi bir gerekçelendirme yapılmaksızın borçlu emekliler lehine bir tercihte bulunulması anlamına geldiğinden eşitlik ilkesine aykırı olduğu yönünde eleştirilmiştir⁷⁹. Hem kanun koyucunun⁸⁰ hem de Anayasa Mahkemesi'nin ülkemizdeki fazla sayıda emeklinin, -ne yazık ki- bankalara olan kredi borçlarını düşünerek bir karar verdiği yönünde tahminde bulunabilir⁸¹. Ancak sosyal bir hukuk devleti olmak, elbette alacaklı ve borçlu arasındaki menfaat dengesinin, her iki tarafın menfaatini de gözetecek bir biçimde yasalara yansıtılmasını veya hiç olmazsa siyasi bir tercihte bulunurken bunun gerekçesinin bir takım sosyolojik ve bilimsel verilerle desteklenerek açıklanmasını gerektirir⁸².

V. Haciz Sürecinde Temel Haklar ve 'Onurlu Bir Varoluş' Hakkı

Haciz sürecindeki menfaat dengesi, tarafların sahip olduğu ve haciz nedeniyle müdahale edilen temel haklar kapsamında irdelenebilir. Bu açıdan öncelikle her iki tarafın adil yargılanma ve mülkiyet hakları devlet tarafından etkin bir biçimde korunmalıdır. Öte yandan sosyal bir devlette temel haklar özellikle insanın "onurlu bir varoluş hakkı" ile birlikte ele alındığında etkin bir şekilde korunabilir.

⁷⁹ Gökçen Topuz, '5510 Sayılı Kanunda Öngörülen Emekli Aylığının Haczedilmezliği Kuralı ve Bu Kuralın Anayasaya Uygunluğu Üzerine Düşünceler' (2016) 65 (4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3017, 3041. Anılan hükmün aynı zamanda alacaklının mülkiyet hakkını ihlal ettiği ve ölçülülük ilkesine aykırı olduğu da belirtilerek Anayasa Mahkemesi'nin kararı eleştirilmektedir. Özellikle İİK'nun 83. maddesinde alacaklının ve borçlunun menfaatlerini dengeli bir biçimde korunması için borçlunun maaşının bir kısmının haczine izin verildiği ve bu nedenle emekli borçluların maaşının haczedilemeyeceğini düzenlemenin, alacaklının mülkiyet hakkına yapılan hukuka aykırı bir müdahale teşkil ettiği belirtilmiştir. Topuz (n 79) 3045.

⁸⁰ 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 93. madde gerekçesinden, emekli aylığının haczine izin verilme nedeni anlaşılmamaktadır. Bu konudaki tartışma için de bkz. Topuz (n 79) 3039.

⁸¹ 2022 yılında Türkiye'de kredi ve kredi kartı borçları nedeniyle takibe uğrayan vatandaş sayısı 4 milyona ulaşmıştır. Haber için bkz. 'Kredi ve kredi kartı borçları nedeniyle 4 milyon 130 bin kişi yasal takipte' (31 Mart 2022) <<https://medyascope.tv/2022/03/31/kredi-ve-kredi-karti-borclari-nedeniyle-4-milyon-130-bin-kisi-yasal-takipte/>> Erişi Tarihi 30 Eylül 2024. Nitekim Taneri'nin Haczedilmezlik Şikâyeti isimli eserinde "Haczedilmezlikten Önceden Feragat" bölümünde sunulan örnek Yargıtay kararları, anılan 93. madde ile ilgili olup, örnek davaların bankalara kredi borcu olan emeklilerle ilgili olması dikkat çekicidir. Bkz. Taneri (n 46) 122-126.

⁸² Bu konu kanımızca hukuk ve toplumsal koşullar arasındaki ilişkiyle de ilgili bir meseledir. Toplumsal bir sorunun çözümü için, toplumda yer alan menfaatlerden birisine öncelik tanıyan genel geçer bir yasa yapıldığında (örnek olaydaki 93. madde gibi), ilgili yasa siyasi bir tercihten ibaret olacağı için, yasanın neden belli bir menfaate öncelik verdiğinin, Anayasa'ya ve hukuka uygun bir biçimde açıklaması gerekmektedir.

Onurlu bir varoluş kavramı, asgari yaşam standardı kavramından farklı bir kavramdır. Hukuk sisteminde sıklıkla Anayasa'nın 5. maddesi kapsamında "asgari yaşam standardı" ya da "asgari yaşam düzeyi" kavramı kullanılmaktadır. Özellikle sosyal güvenlik hukuku ve vergi hukuku gibi alanlardaki uyuşmazlıklarda bu kavrama atıf yapılmıştır⁸³. Benzer şekilde insan onurunu anayasal sistemin omurgasına oturtan Alman hukuk sisteminde de göç, iltica ve sosyal güvenlik hukuku gibi alanlarla bağlantılı olarak "asgari yaşam düzeyi/standardı" gündeme gelmiştir⁸⁴. Ancak söz konusu "asgari yaşam standardı" kavramındaki "asgari" sözcüğü Alman hukuk literatüründe eleştiriye uğramıştır. "Asgari" fikri retorik olarak herhangi bir şeyin "en aza indirilmesi" gerektiğine işaret etmektedir⁸⁵. Sözcük olarak da "en az ya da minimum" anlamına gelmektedir. Bu kavram insan zihninde, "en az ne kadar olabilir?" sorusunu canlandırdığı için aslında "dibe doğru bir yarışı" başlatmaktadır⁸⁶. "En az ne kadar olabilir?" sorusu ile "Bir insanın insanca var olabilmesi için nelere ihtiyacı vardır?" soruları

⁸³ Sosyal güvenliğin tanımını yaptığı kararlar için bkz. Anayasa Mahkemesi, E 2008/57 K 2010/26, 04.02.2010; Anayasa Mahkemesi, E 2021/5 K 2023/109, 01.06.2023, para. 9: "*Sosyal güvenlik, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan sosyal risklerin kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin üzerlerindeki gelir azaltıcı ve harcama artırıcı etkilerini en aza indirmek, ayrıca sağlıklı ve **asgari hayat standardını** güvence altına alabilmektir. Bu güvencenin gerçekleştirilebilmesi için devletin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde sosyal güvenlik kuruluşları oluşturularak ve/veya diğer araçlarla, kişilerin yaşlılık, hastalık, malullük, kaza, ölüm ve işsizlik gibi sosyal risklere karşı asgari yaşam düzeylerinin korunması amaçlanmaktadır.*"

Benzer şekilde vergilendirme ve sosyal güvenlik ilişkisi kurulan karar hakkında bkz. Anayasa Mahkemesi, E 2017/117 K 2018/28, 28.02.2018.

⁸⁴ Kavram Alman hukuk literatüründe ve özellikle yargı kararlarında "Existensminimum" olarak kullanılmaktadır. İlerleyen paragraflarda irdelenmiştir.

⁸⁵ Herberger (n 2) 18.

⁸⁶ Herberger (n 2) 18. Bu açıdan Anayasa Mahkemesi'nin sosyal güvenlik ile ilgili kimi kararlarında sosyal güvenlik sisteminin yapısının ülkedeki ekonomik koşullara bağlı olduğunu söylemesi dikkat çekicidir. İnsan zihni, ekonomik kriz dönemlerinde "en fazla 'nelerden' vaz geçilebilir?" sorusunu sorduğunda birçok şeyin vazgeçilebilir olduğu sonucuna kolaylıkla ulaşabilir. "*Anayasa, kişilere sağlanacak sosyal güvenlik hakkının ölçüleri konusunda ayrıntılı ilkeler koymamıştır. Sosyal güvenlik sisteminin yapısını **ekonomik ve sosyal koşulların belirleyeceği** bilinen bir gerçektir. Çünkü sosyal güvenlik programlarıyla ekonomik ve sosyal yapı karşılıklı etkileşim içindedir (AYM, E.2019/46, K.2020/55, 15/10/2020, § 14). Anayasa'nın kişilere sağlanacak sosyal güvenlik hakkının ölçütleri konusunda ayrıntılı ilkeler koymadığı hususu da dikkate alındığında işsizlik sigortasından yararlanmanın şartlarının yumuşatılmasının veya ağırlaştırılmasının istihdam, iş gücü verimliliği, gelir dağılımı, enflasyon, ücretler vd. üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve buna göre bu şartları belirlemek, bu bağlamda Fonun istihdamın artırılması amacıyla kullanılmasını sağlamak hususlarının **kanun koyucunun takdirinde olduğu kuşkusuzdur** (kısmen bkz. AYM, E.2008/57, K.2010/26, 4/2/2010)." Anayasa Mahkemesi, E 2021/5 K 2023/109, 01.06.2023, para. 11.*

retorik bakımdan oldukça farklıdır. Herberger burada asıl odağın, “insanca var olmak için gerekli olan asgari bir sınırdan” değil, “onurlu bir varoluşun gerekliliklerinde” olmasını savunmaktadır. Elbette kimi güvencelerin bir sınırı olacaktır ancak yazara göre bu sınırlar “minimize etme eğilimi” baskın olmaksızın, “onurlu bir varoluşun güvence altına alınması” çerçevesinde somutlaştırılacaktır⁸⁷.

Haciz sürecinde borçlunun ve alacaklının temel hakları onurlu bir varoluşu gerçekleştirebilme çerçevesinde ele alınmaktadır⁸⁸. Bu doğrultuda borçlunun, haciz sürecinde müdahale edilebilen yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı⁸⁹, mülkiyet hakkı, adil yargılanma hakkı, bilim özgürlüğü ve eğitim hakkı, bilgi edinme hakkı, asgari ücret, hatta ailenin korunması, çocuğun hakları gibi çoğu temel hak aslında “insanca yaşama” ve “insan onuru” temelinde korunmalıdır. Tüm bu temel haklar bir insanın insanca yaşaması için sahip olması gereken haklardır⁹⁰. Bir başka ifadeyle hukuk sistemi insan hakları ile, insan hakları da insanın onurlu bir yaşam sürmesi ile temellendirilmektedir. Nitekim Türk Anayasa Mahkemesi de kimi kararlarında insan onurunu toplumsal göreceliliğe tabi olmayan, temel hakların temellendirilmesinde başvurulan bir olgu olarak ele almaktadır⁹¹. Dolayısıyla örneğin, bilgi edinme ve haberleşme özgürlüğünden söz ederken, borçlunun “bilgi edinme açısından onurlu bir

⁸⁷ Herberger (n 2) 18.

⁸⁸ Herberger (n 2) 25.

⁸⁹ Nilüfer Boran Güneysu, ‘İcra ve İflâs Kanunu’nun Konutta Hacze İlişkin 79/A Maddesinin Değerlendirilmesi’ (2004) 6 (1) Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 172, 174.

⁹⁰ Burada aslında insan haklarının temellendirmesi problemi bulunmaktadır. Kanun koyucunun takdirine bırakılan meselelerde kanun koyucunun takdirinin sınırını elbette anayasal düzen oluşturmaktadır. Bu ise ancak insan onuru ile temellendirildiğinde insan haklarına dayalı bir çözüm üretebilir. Hukuk sistemine yönelik bu tartışma hakkında bkz. İspir (n 56).

⁹¹ Semih Batur Kaya, ‘Bir İnsan Hakları Kategorisi Olarak İnsan Onuru Kavramı ve Türkiye’deki Uygulaması Üzerine Bir Analiz’ (Güz 2022) 9 (2) İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 335, 347, 348. Karar örnekleri için bkz. Özel istihdam büroları ile ilgili olarak, Anayasa Mahkemesi, E 2016/141 K 2018/27, 28.02.2018. Askeri Ceza Kanunu’nda düzenlenen kimi disiplin cezalarının Anayasa’ya aykırılığı ile ilgili olarak bkz. Anayasa Mahkemesi, E 1962/132 K 1966/29, 28.06.1966. Bu kararda Anayasa Mahkemesi, insan onurunun toplumsal göreceliliğe tabi olmadığını belirtmektedir. “İnsan Haysiyeti’ kavramı insanın ne durumda, hangi şartlar altında bulunursa bulunsun sırf insan oluşunun kazandırdığı değer tanınmasını ve sayılmasını anlatır. Bu öyle bir davranış çizgisidir ki ondan aşağı düşünce, muamele ona muhatap olan insanı insan olmaktan çıkarır. İnsan haysiyeti kavramını, toplumların kendi görenek ve geleneklerine ve topluluk kurallarına göre saygıya değer olabilmesi için bir insanda bulunmasını zorunlu gördükleri niteliklerle karıştırmamak gereklidir. Bu kavramın gelişmesi ve yerleşmesi çok uzun bir zaman almış; prangabentlik, teşhir, boyunduruk, dayak gibi cezaların kaldırılması bu sayede mümkün olabilmektedir.”

varoluşa sahip olma hakkından” söz edilmektedir⁹². Ya da konut dokunulmazlığı ve barınma hakkından söz ederken “evde onurlu bir varoluş” temel alınmaktadır⁹³. Ya da kişi dokunulmazlığından söz ederken, “kişinin onurlu bir yaşam sürbilmesi için manevi ve duygusal bağlarının” da dikkate alınması gerekmektedir. İcra hukuku sistemlerinde haczi caiz olmayan mallara yer verilmesinin nedeni de borçlunun varlığını devam ettirebilmesini korumaktır. Ancak yine de haciz işlemi bakımından vurgulanan “asgari yaşam”, “en az ne kadar olabilir?” sorusunu zihinlerde canlandırmaktadır.

Alacaklı ise, devletin sahip olduğu meşru şiddet tekeli nedeniyle -ihkak-hak yasak olduğundan- devlete ve hukuki süreçlere bir güven duymaktadır. Alacaklının alacağı devlet tarafından alınması ve kendisine iade edilmesi yönündeki beklentisi hem adil yargılanma ve hem de mülkiyet hakkının konusunu oluşturmaktadır. Borçlar hukuku kapsamında alacak hakları da anayasal mülkiyet hakkının norm alanı içinde korunmaktadır. Adil yargılanma hakkı ise, etkili hukuki korunma hakkını ve bu kapsamda etkili icra hakkını da içermektedir. Dolayısıyla icra sürecinde yapılan her itiraz, icra sürecinin durması, haciz süreci ve haczedilmezlik olgusu alacaklının söz konusu temel haklarına bir müdahale teşkil edecektir. Ancak Herberger’e göre, alacaklı ve borçlunun temel hakları arasındaki çatışmayı gidermeye yönelik düşünülecekse, söz konusu müdahalenin hukuka aykırılığı değerlendirilirken yalnızca o andaki icra takibine odaklanılmaması gerekmektedir. Dolayısıyla bir icra takibinin başarısız olması, uzun vadede icranın mümkün olmayacağı anlamına gelmeyecektir. İcra emri geçerliliğini koruduğu sürece, zaman içinde borçlunun koşulları değiştikçe, icra takibinin seyri de değişecektir⁹⁴.

VI. Onurlu Bir Varoluş Hakkı Bakımından Uygulama

Yargıtay kararlarında ve İİK’nın gerekçesinde sıklıkla atıf yapılan “alacaklı ve borçlu arasındaki menfaat dengesinin korunması” hususu “sosyal devlet” ve “insan hakları” temelinde dikkatle ele alınmalıdır. İnsan onurunu temel alan bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan sosyal devlet, haciz sürecine özellikle “temel

⁹² Örneğin televizyon, bilgisayar, telefon gibi eşyaların haczedilmesi sürecinde kişinin bilgiye erişim hakkı gündeme gelmektedir. Bu konuda detaylı tartışma için bkz. Erdem Akyazılı, ‘Akıllı Telefonların Haczi’ (2014) 16 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi-Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan 2835, 2842.

⁹³ Herberger (n 2) 25.

⁹⁴ Herberger (n 2) 27.

haklar ve onurlu bir varoluş” perspektifinden bakabilen devlettir. Nitekim Türkiye’de haciz sürecinin ve özellikle konutta haczin bir “taciz aracı” haline gelmesi, alacağın tahsilindense borçluya karşı bir “öç aracı” ya da “rezil etme aracı” olarak kullanılması eleştirileri⁹⁵, 2023 yılında haciz süreciyle ilgili bazı mevzuat değişiklikleriyle sonuçlanmıştır⁹⁶. Konumuz bakımından önemli olan husus haczi mümkün olmayan eşyalarla ilgili olan İİK md. 82/3 hükmünde yapılan değişikliktir. Buna göre, metinde yer alan “bireyleri için **lüzumlu eşya**; aynı amaçla kullanılan eşyanın birden fazla olması durumunda bunlardan biri” ibaresi çıkartılarak; “bireylerine ait **kişisel eşya** ile ailenin ortak kullanımına hizmet eden tüm ev eşyası” şeklinde değiştirilmiştir. İlgili değişikliğin gerekçesinde ise, kişilerin, asgari yaşam standardının korunarak, insan onuruna yakışır bir şekilde hayatlarını idame ettirebilmelerinin koruma altına alındığı belirtilmiştir⁹⁷. TBMM tutanakları ve kanun teklifi gerekçesinde anılan madde değişikliği ile ilgili başkaca bir açıklama bulunmamaktadır. Söz konusu değişikliğin konumuz açısından değerlendirilebilmesi için 2023 değişikliğinden önceki durum hakkında kısa bir tartışma yapılması gerekmektedir.

Onurlu bir varoluş kavramına yapılan atıf, kavramın hukuki çerçevesini sorgulamayı gerektirmektedir. Nihayetinde somut uyuşmazlıkların konusu neyin nasıl haczedilip edilmediği olmaktadır. Türk hukuku bu hususta icra müdürüne belli bir takdir yetkisi tanımıştır (İİK md. 82/4) ancak icra müdürünün haczedilmesine ya da haczedilmemesine karar verdiği hususlar üzerine çok sayıda yargı kararı da bulunmaktadır⁹⁸.

2023 değişikliğinden önceki Kanun metninde “lüzumlu eşya” ibaresi bulunmaktaydı. Dolayısıyla burada temel sorunlardan birisi “nelerin” insanın onurlu bir varoluşu sürdürebilmesi için mutlaka gerekli olduğu olmuştur. Bu

⁹⁵ Güneysu (n 89) 175; Muhammet Özkes, ‘Konutta Haciz ve Konut (Meskeniyet) Haczi Üzerine (Paket Paket Gelen Yargıya Eleştiri ve Değerlendirme) (2023) 2 <<https://www.linkedin.com/in/muhammet-%C3%B6zkes-3b613b1a6/recent-activity/all/>> Erişim Tarihi 22 Eylül 2024.

⁹⁶ İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 7445, Kabul Tarihi: 28.30.2023, RG 05.04.2023/32154.

⁹⁷ TBMM (2023), 435 No.lu Komisyon Raporu, Yasama Dönemi: 27, Yasama Yılı: 6, sayfa 11. Ayrıca bkz. TBMM Tutanak Dergisi (27 Mart 2023) 79. Birleşim, sayfa 9 <<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d27/c126/tbmm27126079.pdf>> Erişim Tarihi 22 Eylül 2024.

⁹⁸ İcra müdürünün takdir yetkisi hususunda icra müdürlerinin mesleğe seçimi ve eğitimi büyük önem kazanmaktadır. Konu hakkında genel olarak bkz. Volkan Özçelik, *İcra Müdürünün Takdir Yetkisi* (Adalet Yayınevi 2014).

hususta haciz sürecinde elbette somut vakaya göre değerlendirmeler yapılmaktaydı. Örneğin Yargıtay çeşitli kararlarında⁹⁹, kural olarak ev eşyasının haczedilemeyeceğini, ancak aynı amaca hizmet eden birden fazla eşya olması durumunda bunların haczedilebileceğini düzenleyen İİK md. 82/3'e atıf yaparak kimi ev eşyalarının haczedilebileceğini hükme bağlamıştır. Bir başka kararda ise, "fiyatı yüksek, muhafaza ve paraya çevrilmesi kolay, alıcısı bulunabilecek olan LCD, Plazma TV, kurutma makinası gibi eşyalar, maddede (İİK, md. 82/3) öngörülen amacın dışında borçlu ve ailesi için gerekli, zorunlu mallardan değildir" diyerek bir kişi ve ailesi için neyin gerekli ve zorunlu olduğunu kolaylıkla tespit edebilmiştir¹⁰⁰. Öte yandan Yargıtay'a göre gerekli eşyanın değeri fazlaysa, muhafazası ve paraya çevrilmesi kolaysa ve alıcısı bulunabilecekse yine vakaya özgü olarak haczedilmesi mümkün olmaktadır¹⁰¹. Bu hususta İİK'nda açık bir düzenleme olmadığı gibi, icra memuruna bir takdir tanınmıştır.

⁹⁹ Yargıtay, 12 HD, E 2015/1100 K 2015/10128, 17.04.2015.

¹⁰⁰ Yargıtay 12 HD, E 2013/3365 K 2013/12821, 04.04.2013.

¹⁰¹ Yargıtay 12 HD, E 2013/3365 K 2013/12821, 04.04.2013: "İİK'nun 82/3. (Değişik: 6352 Sayılı Kanun madde 16) maddesi gereğince para, kıymetli evrak, altın, gümüş, değerli taş, antika veya süs eşyası gibi kıymetli şeyler hariç olmak üzere, borçlu ve aynı çatı altında yaşayan aile bireyleri için lüzumlu eşya; aynı amaçla kullanılan eşyanın birden fazla olması durumunda bunlardan biri haczedilemez.

Takip hukukunda, asıl olan borcun ödenmesi olup, alacaklının alacağına kavuşması için gerekli takip işlemleri yapılırken borçlunun ve birlikte yaşadığı diğer aile fertlerinin yaşamlarını sürdürebilmesi için zorunlu olan eşyaların haczedilmeyerek kendilerine bırakılması gerekir. Anılan madde ile amaçlanan; alacaklı ile borçlu arasındaki menfaat dengesinin sağlanarak, temel hak ve özgürlüklerin korunması, haczinde ekonomik yarar bulunmayan ya da muhafazasında ve satışında güçlük çekilen eşyaların hacizlerinin önlenmesidir. Bu bağlamda; borçlu ve aile bireyleri için gerekli olan eşyaların lüzumlu olup olmadığı tespit edilirken, alacaklının da alacağına fiilen kavuşmasını engelleyecek amacı aşan uygulamalardan kaçınılarak taraflar arasındaki menfaatler dengesini de hukuk düzeni içinde korumak gerekir.

Öte yandan her ne kadar İİK'nun 82. maddesine 6352 Sayılı Yasanın 16. maddesi ile eklenecek son fıkrasında, icra memuruna haczi talep edilen malların haczinin caiz olup olmadığı konusunda değerlendirme yapma yetkisi verilmiş ise de; verilen bu takdir yetkisi keyfiliğe de yol açmamalıdır.

Somut olayda; borçlunun evinde 06.12.2012 tarihinde yapılan haciz sırasında, 5 adet klima, 2 adet masaüstü bilgisayar, iki adet televizyon ve birer adet bulaşık makinası ve kurutma makinasının haczedilmesi istenilmiş, icra müdürünce talep reddedilmiştir. **Koltuk takımı, buzdolabı, çamaşır makinası, bulaşık makinası, fırın, halı vb. gibi ev eşyaları lüzumlu eşya olup, haczedilmeleri mümkün değil ise de; fiyatı yüksek, muhafaza ve paraya çevrilmesi kolay, alıcısı bulunabilecek olan LCD, Plazma TV, kurutma makinası gibi eşyalar, maddede öngörülen amacın dışında borçlu ve ailesi için gerekli, zorunlu mallardan değildir.** Ayrıca haczi istenen aynı nitelikte olan eşyalardan birden fazla bulunması durumunda bunlardan değeri daha düşük, satılması ve muhafazası zor olanın borçluya bırakılması, diğerlerinin haczedilmesi

Lüzumlu eşya, lüzumsuz eşya konusu Yargıtay'ın içtihadıyla açıklığa kavuşturulmuştur. İnsan yaşamının değişen niteliği gereği Kanun'un bu şekilde genel nitelikli ifadeler kullanması anlaşılabilir. Örneğin elli yıl önceki lüzumlu eşyalar ile günümüzdeki lüzumlu eşyalar aynı değildir. Ancak bu uygulamadaki sorunlu yön, ölçüt olarak "eşyanın değerinin fazla olması ve satımının kolay olması" gibi, borcun ödenmesini temel alan bir yaklaşımın benimsenmiş olmasıdır. Yargı yerleri her ne kadar kararlarda borçlunun temel hakları ve asgari bir yaşam standardı çerçevesinde haczin gerçekleştirilmesi gerektiğinden söz etse de, "eşyanın değerinin fazla olması" retoriği, önceki bölümde ele aldığımız haczedilebilirliğe karar verirken ortaya çıkan "dibe doğru yarış" tehlikesini içermektedir. Cebri icra hukukunun temel amacı borcun ödenmesi olduğundan Yargıtay'ın geliştirdiği bu ölçüt anlaşılabilir. Ancak 2023 değişikliğinden önceki İİK md. 82'nin lafzı, kanımızca insanın onurlu bir varoluşunu garanti alan yaklaşımdan yoksundu. Dolayısıyla 2023 değişikliği ile "lüzumlu eşya" kavramı yerine "kişisel eşya" kavramı insanın onurlu bir varoluş hakkının korunması yaklaşımına daha yakındır. Ancak elbette "kişisel eşya" kavramından ne anlaşılacağı da somut vaka temelinde yine icra müdürleri ve yargı yerlerince belirlenecektir.

Konu hakkında kısa bir kıyaslama yapmak üzere burada Alman Medeni Usul Kanunu'nun yaklaşımından söz etmek gerekmektedir. Alman hukuk sisteminde insan onuru temel bir değerdir ve asgari yaşam standardı (*Existensminimum*¹⁰²) sosyal güvenlik hukuku, vergi hukuku, nafaka hukuku ve icra hukuku bakımından değişik biçimlerde ele alınmaktadır¹⁰³. Kavram, sosyal güvenlik ve nafaka hukukunda devletin insana "yardım etmesi" yönüyle, vergi hukukunda da "devletin bireyi var olmak için gerekli asgari gelirden mahrum bırakmaması" yönüyle ele alınmaktadır¹⁰⁴. Tüm bu hukuk alanlarında devletin bireye karşı bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Herberger'e göre icra hukukunda da vergi hukukundaki gibi bir yaklaşım söz konusudur. Yani, devlet icra aygıtını, borçlunun var olmak için gerekli asgari gelirden mahrum bırakacak bir şekilde tasarlayamaz. Bu nedenle de haczedilemez mallarla ilgili hukuki düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak icra hukukundaki ilişki yalnızca devlet ve borçlu arasındaki ikili bir

---

gerekir. Kaldı ki, borçlu vekili de haciz sırasında; diğer eşyaların haczine karşı çıkılsa da "...bir adet televizyonun dışındaki eşyaların haczedilebilirliği söz konusudur" şeklinde beyanda bulunmak suretiyle haciz yapılmasına karşı çıkmamıştır."

¹⁰² Bu kavram bir terim olarak Türkçedeki asgari yaşam standardı kavramına karşılık gelmektedir. Kavram, "var olmak için gerekli asgari şartlar" anlamında çevrilebilir.

¹⁰³ Herberger (n 2) 14-17.

¹⁰⁴ Herberher (n 2) 15.

ilişki değil; alacaklı-devlet-borçlu arasındaki üçlü bir ilişkidir. Bu nedenle alacaklının temel hakları da dikkate alınmaktadır¹⁰⁵.

Asgari yaşam standardı (Existensminimum) kavramı içerik olarak Alman hukukunda tartışılmıştır. Buna göre, kişinin gıda, giyim, ev eşyaları, barınma, ısınma, hijyen ve beden ve çevre sağlığını içeren **fiziksel asgari yaşam** standardı; kişinin kendi geçimi için gerekli masraflarını sürekli olarak karşılayacak bir geliri elinde tutmasını sağlayan **ekonomik asgari yaşam** standardı; kişinin, kişiler arası iletişimini sürdürebileceği, belli ölçüde sosyal ve siyasal hayata katılabilmesini mümkün kılan **sosyo-kültürel asgari yaşam** standardı; kişinin evdeki özel alanını ve inanç alanını koruyan, komşu ve çeşitli cemiyetlerle **inançlarını yaşamasını sağlayan asgari yaşam** standardı; tek başına yaşamayan kişiler için **aile olarak asgari bir yaşam** standardı; eşyaların objektif değerini aşabilen ya da objektif değerleriyle ilişkili olmayan, bir kişinin ideal değerleri ve duygusal bağlarıyla ilgili olan ve **duygusal menfaat içeren bir asgari yaşam** standardı kavramın bütünü oluşturulmaktadır¹⁰⁶.

Bunlara ek olarak asgari yaşam standardı **geleceğe yönelik** olarak ele alınması gereken bir olgudur. Haciz sürecinde genellikle kişinin belli bir zamandaki asgari yaşam standardına odaklanılmaktadır. Ancak asgari yaşam standardı geleceğe yönelik olarak ele alındığında bireye bir manevra alanı tanınmış olmaktadır. Birey, kendi yaşamını özgürce yönetebilmeli, geliştirebilmeli ve “çalışma güdüsünden” mahrum bırakılmamalıdır. Bu yaklaşım bir başka ifadeyle kişinin geleceğe dair var olabilmek açısından “umudunu” tüketmemek olarak da anlaşılmaktadır¹⁰⁷. Haciz süreci bireyleri yalnızca “ölmeden önceki son aşama” düzeyinde bir asgari bir geçim düzeyiyle baş başa bırakmamalıdır.

Kanımızca bu hususta Alman Medeni Usul Kanunu’nun¹⁰⁸ yaklaşımı insanın onurlu bir varoluş hakkını korumak bakımından dikkate değerdir. İlgili Kanun’a göre haczedilemeyecek mallar sayıldıktan sonra, (811. madde, 4. paragraf), şu ifade gelmektedir: “*borçlunun mütevazı sayılamayacak bir yaşam tarzı ve ev için ihtiyaç duyduğu eşyalar, satışlarının satın alma fiyatlarıyla orantısız bir meblağ getireceği açıksa haczedilmemelidir.*” Bu madde aslında “asgari yaşam

¹⁰⁵ Herberger (n 2) 17.

¹⁰⁶ Herberger (n 2) 10-11.

¹⁰⁷ Herberger (n 2) 12.

¹⁰⁸ Zivilprozessordnung, § 811, “Unpfändbare Sachen und Tiere”, <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/_811.html> Erişim Tarihi 21 Eylül 2024.

standardının”, “olabilecek en düşük yaşam standardından” daha farklı bir içeriğe sahip olduğu fikrini yansıtmaktadır. Şöyle ki, borçlunun mütevazi sayılmayacak bir ev eşyasının satışı sonunda elde edilecek para, borçlunun onu alırken ödediği miktarın orantısız bir biçimde altında kalacaksa, söz konusu mal haczedilmemelidir. Burada dikkat edilmesi gereken ince ancak kanımızca “sosyal bir hukuk devleti olmakla ilgili” önemli bir fark bulunmaktadır. Bununla birlikte bu ifade bir önceki bölümde ele alınan haczin bir “öç alma ve intikam” gibi duygulara hizmet etmemesinin de yasal bir garantisidir. Bir başka ifadeyle, borçlunun mütevazi bir yaşam tarzını aşan nitelikteki eşyası, “sırf ondan öç almak için” haczedilemeyecek; bu nitelikteki eşyanın satımının ekonomik değeri mutlaka göz önünde bulundurulacaktır. Eşyanın satılırkenki değeri, alındığı değerden önemli ölçüde düşükse, -eşya mütevazi bir yaşam tarzını aşsa dahi- o eşyanın haczedilmesinde hukuki bir yarar yoktur.

Türk hukukunda ev eşyasından hangilerinin haczedilip haczedilemeyeceğine karar verilirken “eşyanın satış miktarı” **ıctihadi olarak** dikkate alınmakta; Alman hukukunda ise, “eşyanın ilk alım fiyatı ile son satış fiyatı arasındaki farka” dikkat edilmesi gerektiği **kanun maddesi ile** belirtilmektedir. Bu hususun ilk bakışta pratikte bir farkı yokmuş gibi görünmektedir. Ancak gerek hukuki belirliliğin sağlanması, gerekse usul ekonomisi bakımından bu hususta Türkiye’de de bir kanuni düzenleme yapılması olumlu olacaktır. Kanun, haczedilecek malların değeri ile ilgili böylesine bir **ölçülülük hükmüne** yer verdiği takdirde, icra takibi sırasındaki anlaşmazlıklar ve karışıklıklar azaltılabilir; mahkeme kararlarında tutarlılık sağlanabilir. Hacze konu olacak eşyaların değeri ile ilgili böyle bir hüküm olduğu takdirde, nelerin hacizden muaf tutulacağına ilişkin daha belirgin bir ölçüt ortaya çıkacağından, borçlular sürece daha az itiraz edebilir ve icra süreci hızlanabilir. Bu durum yargı alanında daha az kaynak harcanması anlamına gelecektir.

Bununla birlikte Alman Medeni Usul Kanunu’nun 811. maddesinin 4. paragrafının lafzında yer alan “*borçlunun mütevazi sayılmayacak bir yaşam tarzı ve ev için ihtiyaç duyduğu eşyalar*” ibaresi kanımızca “insanın varoluşuna” dair onur temelli bir bakış açısı yansıtmaktadır. Karşılaştırma için lüzumlu eşya-lüzumlu olmayan eşya ayırımının yapıldığı 2015 yılında verilmiş olan Yargıtay kararı incelenebilir¹⁰⁹:

¹⁰⁹ Yargıtay, 12 HD, E 2015/1100 K 2015/10128, 17.04.2015.

*“Ancak lüzumlu olmayan ev eşyaları için de haczedilmezlik kuralı uygulanmamalıdır. **Mütevazi bir hayat standardının sürdürülebilmesi ve içinde bulunulan sosyal statünün asgari koşullarının muhafazasını temine yarayan, borçlunun yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan her türlü eşya lüzumlu eşya olarak kabul edilmelidir.** [Vurgu eklenmiştir.]”*

Alman Medeni Usul Kanunu’ndaki ifade, insanın asgari yaşam standardının, “insanı öldürmeyecek en az düzeydeki yaşam” olarak **anlaşılması** gerektiğine ilişkin bir düşünce meydana getirmektedir. Bir başka ifadeyle, bir kişinin mütevazi sayılmayacak bir yaşam tarzı için ihtiyaç duyduğu eşyalar da (örneğin mesleğiyle ilgili olmayan kişisel müzik enstrümanı), satış aşamasında değerlerinde orantısız bir düşüş olacaksa haczedilmeyecektir.

2023 yılında “kişisel eşya” kavramını öngören yeni düzenlemenin bu yaklaşıma benzer bir sonuç ortaya çıkartıp çıkartmayacağını uygulama gösterecektir. Örneğin borçlunun mütevazi yaşamı aşan nitelikte ev eşyaları olabilir. Bu eşyalar 2023 değişikliği öncesi, haczi uygulayan icra müdürü ya da vakayı yorumlayan yargıç tarafından “asgari bir yaşam standardı için lüzumlu” görülmebilir. Ancak eşya baba yadigarı bir halı ya da saat gibi bir eşya ise, yeni düzenlemeye göre “kişisel eşya” olarak nitelendirilip haczedilmeyebilecektir. Dolayısıyla “kişisel eşya” kavramı insanın onurlu bir varoluş sürdürebilmesi fikrine daha yakındır¹¹⁰.

VII. Haczedilmezlikten Feragat ve İnsan Onuru

Sosyal devlette borçlunun muhtaç durumuna düşmeden her şeye rağmen insanca bir yaşam sürebilmesi için haczedilemeyecek mallarına ve haklarına İİK’nın 82. ve 83. maddelerinde yer verilmiştir. Bunlardan 82. maddede yer alan mal ve hakların haczi mümkün değildir; 83. madde ise kısmen haczolunabilecek mal ve hakları düzenlemektedir¹¹¹. Konumuz bakımından önemli olan İİK’nun 83/a maddesinde düzenlenen hacizden feragat hususudur. Haczedilmezlikten feragat, İİK 83. maddesinde düzenlenmiştir ve öz olarak borçlunun haciz sırasında ya da sonradan İİK’da kanunen haczedilemeyeceği belirtilen mal ve değerlerin haczine izin vermesi işlemidir¹¹². Söz konusu hükme göre, haciz isteme

¹¹⁰ Örneğin akıllı telefonların kişilerin özel hayatlarının önemli bir parçası olduğunu ifade eden ABD’den yargı kararı hakkında bkz. Akyazılı (n 92) 2838-2939.

¹¹¹ Pekcanitez, Atalay, Özkan, Özekes, (n 40) 168-176; Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Sema Ayvaz Taşpınar ve Emel Hanağası, *İcra ve İflas Hukuku* (9. Baskı, Yetkin Yayınları 2023) 335-336.

¹¹² İbrahim Özbay, ‘İcra ve İflas Hukukumuzda Haczedilmezlikten Feragat (İİK m. 83/a)’ (2005) 9 (1-2) Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 543, 544.

yetkisinin gelmesinden önce¹¹³ yapılan haczedilemeyecek mallardan feragat edilmesine ilişkin sözleşmeler yasaklanmıştır. Esas olarak borçluyu korumak amacı olan bu hüküm, borçlunun hacizden önce yapılacak bir feragatin sonuçlarını ve kendisine yükleyeceği ağır yükü tahmin edemeyecek olmasına dayanmaktadır. Bununla birlikte, haciz öncesi dönemde borçlunun iradesinin baskı altında olması ve bir malın haczedilmesine ancak borçlunun haciz anındaki durumuna göre karar verilebilmesi de söz konusu hükmün gerekçeleri olarak sayılmaktadır¹¹⁴. Öte yandan 83/a hükmünün özellikle geçimini maaş ve ücretle sağlayan kimseleri korumak için yapıldığı belirtilmektedir¹¹⁵.

Modern hukuk sistemlerinde devletin meşru şiddet tekeli kapsamında ve menfaatleri dengelemek için bireyin yaşamına müdahale ettiği her durumda, - dolayısıyla haczedilmezlikten feragat usulünde de- bireyin insanca bir yaşam sürmesi fikrinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu husus sosyal bir devletin varlık amacıdır. Öte yandan daha önce de belirtildiği gibi, borçlunun daima zayıf ve acze düşmüş, alacaklının ise varlıklı ve güçlü konumda olduğuna yönelik ön kabullerle de hareket edilmemesi gerekmektedir. Nitekim bir borçlu farklı kaynaklardan gelirlere sahip olarak da haciz sırasında ve sonrasında da haczedilemeyecek belirli mal ve haklarının haczedilebileceğine izin verebilir. HAYATIN sonsuz olasılıkları karşısında ise hukukun her iki menfaati de gözetecek ancak aynı zamanda sosyal bir devlet olarak acze düşmüş vatandaşın menfaatine de kimi durumlarda üstünlük tanınması gerekecektir. Dolayısıyla söz konusu

¹¹³ Taneri (n 46) 121.

Alman Medeni Usul Kanunu'nda haczedilmezlikten feragatle ilgili açık düzenleme bulunmamaktadır. Bu husus Alman hukuk literatüründe Türkiye'deki gibi hacizden önce ve haciz sırası/sonrasında olmak üzere iki farklı aşama bakımından değerlendirilmektedir. Alman doktrininde görüşler çeşitlidir. Tarihi olarak, Alman Adalet Komisyonu, haczedilmez malları düzenleyen 811. maddenin haczedilmezlikten feragatle aykırı bir lafzının olmadığı yönünde görüşler belirtmiştir ancak ilgili komisyon raporunda haczedilmezlikten feragatin savunulma gerekçelerine yer verilmemiş, konu tartışılmamıştır. Bununla birlikte, komisyonun raporunun tarihi ve devletin insan onurunu koruma yükümlülüğü göz önüne alındığında kimi yazarlar haczedilmezlikten feragatin Alman icra hukukunda mümkün olmaması gerektiğini savunmaktadır. Tartışmalar için bkz. Herberger (n 2) 108.

¹¹⁴ Taneri (n 46) 121; Özbay (n 110) 546-547, 566.

¹¹⁵ Özbay (n 112) s. 547. 83/a maddesi, 1965 yılında yapılan bir değişiklikle kabul edilmiştir. Bu tarihten önce, senetlerde sıklıkla muvafakat hükmü yer almaktaydı. Paraya ya da belli bir hizmet / mala ihtiyacı olan ve borca giren kişi önceden imzaladığı senetlerde "maaşım mahcuz dahi olsa tamamının veya bir kısmının haczine muvafakat ediyorum" şeklinde bir ibare bulunmaktaydı. Bu ibareler gereği kimi zaman borçluların maaşının tamamı dahi haczedileliyordu. Özbay (n 112) 547.

feragat kurumunun uygulanma sürecindeki kimi durumların, insanın insanca bir yaşam sürmesine aykırı sonuçlar ortaya çıkartabileceği hatırlanmalıdır.

İcra ve İflâs Kanununun 83/a maddesinin lafzından çıkan sonuç, borçlunun haciz sırasında ve hacizden sonraki dönemde haczedilemez bir mal ya da hakkının haczedilmezliğinden feragat edebileceğidir. Üstelik söz konusu feragat taraflar arasında yapılan açık bir anlaşma ile olabileceği gibi, borçlunun haczedilemez bir mal ya da hakkın haczedilmiş olmasına süresi içinde şikâyet etmemesi durumunda zımni olarak da yapılmış sayılmaktadır¹¹⁶.

Haczedilmezlikten feragat edilebilmesi kanımızca sosyal devlet olgusunun tartışılabilirliği ilginç bir hukuki kurumdur¹¹⁷. Çünkü bir kimsenin **kendi maliki olduğu mal ve haklar üzerinde serbestçe tasarruf edebilmesinin bir sınırını oluşturan**¹¹⁸ bu kurum, uygulamada değişik ihtiyaçlara cevap vermek için kullanılagelmiştir. Ancak söz konusu pratik ihtiyaçların **bir insanın içinde bulunduğu zor durumdan faydalanmak** olarak nitelenebilmesi de söz konusudur. Örneğin, para alış-verişi yapan ya da taksitle mal satan firmalar, borçlunun haczi caiz olmayan mal ve haklarının haczine kanuna uygun olarak izin verilebilmesi için, malı veya parayı borçluya vermeden önce bir icra takibi başlatmakta (henüz borç muaccel olmadığı için formaliteden bir takip) ve böylelikle haciz isteme yetkisinin gelmesinden sonra borçlunun feragat beyanını temin etmiş olmakta ve alacağını önceden garanti altına almaktadır¹¹⁹. Bu gibi yollara, toplumda özellikle para bulma sıkıntısı yaşayan memur, işçi ve emekliler yönelmekte; ihtiyacı olan para veya mallara ulaşabilmektedir. İİK 83/a maddesindeki düzenlemenin bu gibi durumlara izin verdiği belirtilmektedir¹²⁰.

¹¹⁶ Taneri (n 46) 121; Özbay (n 112) 566.

¹¹⁷ Burada şimdilik çalışmamızın kapsamını aşan temel bir sorun da hakkın kaynağına ilişkindir. Haczedilmezlikten feragat kurumu aslında, hukukta hak ve özellikle insan hakları bakımından temel tartışma konusu olan hakların temellendirmesi problemi ile yakından ilişkilidir. Hukuk sistemleri irade kuramı üzerinden işlediğinde kişinin kendi "özgür" iradesiyle hakkından feragat edebileceği kabul edilir. Ancak insan iradesinin özgür olup olmadığı da başka bir temel tartışma olarak belirmektedir.

¹¹⁸ Haczedilmezlikten feragat sözleşmesi cebri icrayı genişleten bir usul sözleşmesi olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Özbay (n 112) 561. Ancak her ne kadar bu bir sözleşme olsa da kanımızca bu sözleşme kuramsal olarak dikkatle ele alınmalıdır. Şöyle ki, böyle bir sözleşmeyle kişi aslında devletin meşru şiddet tekeli yönlendirmiş olmaktadır. Dolayısıyla insan onurunu korumak için var olan bir devlette, böyle bir sözleşme açısından, klasik sözleşmeler hukukunda kullanılan "tarafların özgür iradesi" yaklaşımı yetersiz kalmaktadır.

¹¹⁹ Taneri (n 46) 551.

¹²⁰ Taneri (n 46) 551.

Haczedilmezlikten feragat sözleşmesi cebri icrayı genişleten bir usul sözleşmesi olarak nitelendirilmektedir¹²¹. Ancak her ne kadar bu bir sözleşme olsa da kanımızca bu sözleşme kuramsal olarak dikkatle ele alınmalıdır. Şöyle ki, böyle bir sözleşmeyle kişi aslında devletin meşru şiddet tekeliğini yönlendirmiş olmaktadır. Dolayısıyla insan onurunu korumak için var olan ve meşru şiddet tekeliğini de insan hakları temelinde kullanmakla yükümlü olan bir devlette, böyle bir sözleşme açısından, klasik sözleşmeler hukukunda kullanılan “ tarafların özgür iradesi” yaklaşımı yetersiz kalmaktadır. Elbette ekonomik hayatın devamlılığı için haczedilemeyecek kimi mal ve hakların borçlunun iradesiyle haczedilebilmesinin mümkün olması gerektiği savunulabilir. Ancak burada “borçlunun iradesi” olgusuna dikkatle yaklaşılmalıdır. Bir kişi normalde kişisel olan ve kendi yaşamı için de gerekli olan bir eşyası üzerinde özgürce tasarrufta bulunarak bir başkasına satabilir. O halde, böyle bir şeyin satılması ile haczedilmezliğinden feragat edilmesi arasında ne gibi bir fark bulunmaktadır? Bu hususta kimi Alman yargı yerleri, malın iradi olarak satılmasında kişinin ekonomik sonuçlar üzerinde doğrudan bir etkisinin olacağını; ancak haczedilmezlikten feragatte ise kişinin böyle bir etkisinin olmayacağını belirtmişlerdir¹²². Kanımızca da bir kişinin kişisel bir eşyasını kendi iradesi ile satması halinde, kendi ekonomik yaşamı üzerinde bir kontrolü bulunmaktadır. Ancak haczedilmezlikten feragat kurumu, kişinin özgür iradesiyle yaptığı bir tasarruf yetkisi olarak kolaylıkla değerlendirilemez.

Haczedilmezlikten feragat özellikle bir kişinin yaşamını insanca sürdürebilmesi için haczi mümkün olmayan şeylerin borçlu tarafından haczedilebileceği yönünde bir **irade ortaya koyması** nedeniyle, devletin insan haklarını koruma yükümlülükleri kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla haczi gerçekleştiren memurun haciz sırasında borçluyu etkileyecek ifadelerde bulunarak borçlunun haciz sırasındaki ya da sonrasındaki haczedilmezlikten feragat beyanında etkili olabilecek nitelikteki ikna ve telkinleri, devletin insan hakları yükümlülüklerine aykırı bir durum ortaya çıkartabilir. Özellikle haciz sırasında, borçludan haczedilmezlikten feragat etmesinin istenmesi, borçluyu güçlü bir baskıya maruz bırakacaktır. Hatta kimi durumlarda borçlunun kötü niyetli olarak etki altında kalması dahi söz konusu olacaktır. Örneğin kimi durumlarda haczedilmezlikten feragat, bir borçlunun evine haciz gelmemesi ve eşyalarının alınmaması için başvuru olan bir yol olmaktadır. Bu durumlarda borçlular evlerinden buzdolabı,

¹²¹ Bkz. Özbay (n 112) 561.

¹²² Herberger (n 2) 110.

televizyon gibi beyaz eşyanın alınarak satılması yerine maaşlarının kanunun izin verdiği kadar fazlası ya da tamamı hakkında haczedilmezlikten feragati kabul edebilmektedirler; böylelikle olağan hayat düzenlerinin, ev eşyalarının alınmasıyla bir sarsıntıya uğramamış olacağı da belirtilmektedir¹²³.

Haczedilmezlikten feragat kurumuyla ilgili uygulamada en sık karşılaşılan durum bankadan kredi çekebilmek için (bankalarla yapılan kredi sözleşmelerinde yer alan hükümler) maaş ve ücretlerin kanunun izin verdiği kadar fazlasının haczedilebileceğinin kabul edilmesidir. Ancak Yargıtay bu konuda maaş haczinden önce verilen muvafakatin -kanuna uygun olarak- mutlak surette geçersiz olacağına hükmetmektedir¹²⁴. Yargıtay, özellikle *ihtiyati haciz sırasında* emekli aylığının tamamının haczine gösterilen rızanın geçerli olmadığı yönündeki içtihadını, gelirden yoksun kalmanın sonuçlarının ancak yaşandıktan sonra anlaşılabilir olması fikrine dayandırmaktadır¹²⁵. Ancak icra takibinin kesinleşmesinden sonra borçlunun rızası ile konulan haczin geçerli olacağı kabul edilmektedir¹²⁶. Buradaki gerekçe, söz konusu hacze ilişkin düzenleme getiren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 93. maddesinin, İİK'nun 83/a maddesine göre *özel hüküm* niteliğinde olmasıdır¹²⁷. Öte yandan 5510 sayılı Kanun'un 93. maddesi gereği, emekli maaşının haczedilmezliğinden feragat, hacizden önce de yapılabilecektir¹²⁸. 93. maddenin, borçlunun muvafakatine imkân tanınması nedeniyle kamu düzenine ilişkin olmadığı ve bu nedenle emekli maaşının haczine hacizden önce de izin veren bir biçimde yorumlanabi-

¹²³ Taneri (n 46) 551.

¹²⁴ Karar özetleri için bkz. Taneri (n 46) 122-126.

¹²⁵ Timuçin Muşul, İcra ve İflas Hukuku (6. Baskı, Adalet Yayınevi 2013) 668. Eserde atıf yapılan Yargıtay kararları için ayrıca bkz. Yargıtay, 12 HD, E 2003/1623 K 2003/4158, 04.03.2003; Yargıtay, 12 HD, E 2008/2887 K 2008/5136, 17.03.2008.

¹²⁶ Bu yönde 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 93. maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesi gereği. *"Bu Kanun gereğince sigortalılar ve hak sahiplerinin gelir, aylık ve ödenekleri, sağlık hizmeti sunucularının genel sağlık sigortası hükümlerinin uygulanması sonucu Kurum nezdinde doğan alacakları, devir ve temlik edilemez. Gelir, aylık ve ödenekler; 88 inci maddeye göre takip ve tahsili gereken alacaklar ile nafaka borçları dışında haczedilemez. Bu fıkra göre haczi yasaklanan gelir, aylık ve ödeneklerin haczedilmesine ilişkin talepler, borçlunun muvafakati bulunmaması halinde, icra müdürü tarafından reddedilir."* Burada aslında Türk hukukundaki kanunların haciz bakımından icra müdürüne takdir yetkisi vermek istemesi önemlidir. Çünkü bir memurun kanundan kaynaklanan takdir yetkisi, soyut nitelikteki kanunların, insan hakları temelli bir yaklaşımla somut vakalara uygulanmasına hizmet edebilir.

¹²⁷ Muşul (125) 672.

¹²⁸ Muşul (125) 670.

leceği kabul edilmektedir¹²⁹. Çalışmamızda bir önceki bölümlerde üzerinde durulan onurlu bir varoluş için gerekli yaşam düzeyi, geleceğe yönelik olarak da ele alınmaktadır. Bu nedenle maaşın bu şekilde haczedilebilir olan kısmından fazlasının haczedilebilirliğinden feragat etmek, insan onurunu temel alan bir sosyal devlet ilkesine ters düşecektir.

Türk hukuk sisteminde kabul edilen haczedilmezlikten zımnen feragat olgusu¹³⁰ ise kanımızca insanın onurlu bir varoluş hakkına aykırı bir uygulamadır. Haczedilemez mallar insanın onurlu bir yaşam sürmesini garanti altına alan mallar olarak sosyal devlet ilkesi gereğince kanuni güvenceye kavuşturulduğundan, böylesine bir haktan **feragat beyanının da mutlaka açık yapılması gerekmektedir.**

Sonuç

Sosyal devlet ilkesi ancak insanın onurlu bir var olma hakkı ile gerçekleştirilir. İnsanların onurlu bir yaşam sürmeleri Anayasa'nın 5. maddesine atıfla ele alınmaktadır. "İnsanca var olmak" kavramının uygulamaya yansımaları ise "asgari yaşam standardı" kavramı ile olmaktadır. Gerek yargı yerleri gerekse icra müdürleri haciz işlemleri sırasında "asgari yaşam standardı", "mütevazı yaşam" gibi ölçütler kullanarak borçlunun haczedilebilir mallarını tespit etmektedir. Söz konusu tespit "asgari" sözcüğü nedeniyle genellikle sistemde bir "dibe doğru yarış" ortaya çıkartmaktadır. İcra hukukundaki devlet, alacaklı ve borçlu arasındaki üçlü ilişki nedeniyle devlet yalnızca borçlunun değil, alacaklının da haklarını korumakla yükümlüdür. Bu neden cebri icra hukukunun temel amacı borcun ödenmesi olarak ele alınmakta ve haciz işlemleri ile İcra İflas Kanunu bu yaklaşım temelinde yorumlanmaktadır.

Haczedilmezlikten feragat de cebri icra hukukunun düzenlediği, yine borcun ödenmesi amacıyla uyumlu bir kurum olarak İİK'da yer almıştır. Ancak insan onuruna dayalı bir sosyal devlet ilkesi bu kurumun sorgulanması gereğini ortaya çıkartmaktadır. İİK md. 83/a, hacizden önceki feragati yasaklarken, haciz sırasında ve sonrasındaki feragate izin vermektedir. Bu süreçte icra müdürlülerinin tespit ve tutumları, insan onuruna dayalı sosyal devletin, insan hakları yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği bakımından büyük önem arz etmekte-

¹²⁹ Topuz (n 79) 3031-3032.

¹³⁰ Zimni feragat, haczi caiz olmayan bir mal ya da ücretin haczine karşı süresi içinde şikâyet yoluna başvurulmaması zimni feragat olarak kabul edilmektedir. Bkz. Özbay (n 112) 552.

dir. Haciz sürecinde geniş bir takdir yetkisi bulunan icra müdürleri, borçluyu muhtaç duruma düşürmeyecek bir biçimde süreci yönetmelidir. Öte yandan yargı organları da haczedilemez mallara ilişkin değerlendirmelerinde “insanın onurlu bir var oluş hakkını” bütün yönleriyle geniş yorumlayarak insan hakları merkezli bir hüküm kurmalıdır.

Haciz konusu bir ülkedeki yoksulluk ve yoksulluğu giderme-önleme politikaları ile de yakından ilgilidir. Bu nedenle cebri icra ve özellikle haciz konusunun 2023 yılındaki İİK değişikliğinde insan onuru ile ilişkili olarak ele alınması olumlu bir gelişmedir. Ancak burada önemli olanın, **insanca yaşama kavramının hukuki çerçevesi** olduğu unutulmamalıdır. Yoksulluk yalnızca temel gıdaya ve temel giyecek eşyalarına ulaşamamak değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal hayattan dışlanma ve kişinin kendi hayatı üzerindeki kontrolünün sınırlı olması anlamına da gelir¹³¹. Dolayısıyla cebri icra sürecinde alacaklı ve borçlu arasındaki menfaat dengesi, her iki tarafın da **geleceğe dair onurlu bir var oluşu gerçekleştirilme ümidini** ortadan kaldırmayacak ilke ve uygulamalar temelinde ilerlemelidir. Bu anlayış temelinde ölç alma duygusunun tatmini tamamen yasaklayan nitelikte hükümler İKK’na eklenmelidir.

---

¹³¹ Eva Weidnitzer, *German Aid Policies for Poverty Reduction* (German Development Institute, Working Paper 101, 1997) 23-24.

Kaynakça

- Akyazılı E, 'Akıllı Telefonların Haczi' (2014) 16 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi-Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan 2835-2853.
- Algan B, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması* (1. Baskı, Seçkin 2007).
- Arikan C ve Oktay O, 'Mülkiyet Hakkı Yönünden Devletin Pozitif Yükümlülükleri Kavramı (AİHM ve AYM'nin İçtihatlarına Eleştirel Bir Yaklaşım)' (2023) 3 (1) Kırkkale Hukuk Mecmuası 109-137.
- Arslan R, Yılmaz E, Ayvaz Taşpınar S ve Hanağası E, *İcra ve İflas Hukuku* (9. Baskı, Yetkin Yayınları 2023).
- Atalay O, 'İlamsız İcra Yargısız İnfaz Olur mu?' (2004) (1) Hukuk Perspektifleri Dergisi 67-69.
- Boran Güneysu N, 'İcra ve İflâs Kanunu'nun Konutta Hacze İlişkin 79/A Maddesinin Değerlendirilmesi' (2004) 6 (1) Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 172-223.
- Bozkurt G, 'Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik' (1981) 38 (1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 65-103.
- Bulut N, *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar* (1. Baskı, XII Levha Yayınları 2009).
- Çiftçi P, *İcra Hukukunda Menfaat Dengesi* (Adalet Yayınevi 2010).
- Değirmencioğlu B, 'Klasik Egemenlik Anlayışında Bir Kırılma: 'Pozitif Yükümlülük Doktrini' ve Türkiye'ye Yansımaları' (2021) 39 İnsan Hakları Yıllığı 55-104.
- Doehring K, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)* (Ahmet Mumcu çev, 4. Baskı, İnkılap Yayınları 2002).
- Feinberg J, 'The Expressive Function of Punishment' içinde Joel Feinberg, Jule Coleman (eds), *Philosophy of Law* (7. Baskı, Thomson Wadsworth 2004).
- Göze A, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (5. Baskı, Beta 1989).
- , *Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet* (6. Baskı, Beta Yayınları 2010).
- Gümüş A T, 'Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü' (2010) 18 (2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 117-158.
- Herberger M, *Menschenwürde in der Zwangsvollstreckung: Zur Genese und teleologischen Strukturierung des Vollstreckungsschutzes* (Mohr Siebek 2022).
- İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 7445, Kabul Tarihi: 28.30.2023, RG 05.04.2023/32154.
- İlhan C, *Günümüz Türkçe'siyle Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye), Aslı ile Birlikte Tam Metin* (Yetkin Yayınları 2011).
- İspir Z, İnsan Haklarının Temeli Olarak İnsan Onuru Kavramı (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017).
- Karaca C ve Çam Y, 'Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi' (2019) Ocak-Haziran (176) Maliye Dergisi 72-97.

- Kaya S B, 'Bir İnsan Hakları Kategorisi Olarak İnsan Onuru Kavramı ve Türkiye'deki Uygulaması Üzerine Bir Analiz' (Güz 2022) 9 (2) İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 335-353.
- Köksoy M, *İcra Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi* (Adalet Yayınevi 2018).
- Kuçuradi İ, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları* (Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları 2007).
- Kurt Z E, 'Ucuz, Sansürlü ve Hızlı İnternete Erişim Hakkı' (2015) (2) Ankara Barosu Dergisi 287-293.
- Metin Y, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklendiği Pozitif Yükümlülükler' (2010) 7 (27) Uluslararası İlişkiler 111-132.
- Oder B-E, 'Devletin Olumlu Edimini Gerektiren Sosyal Hakların Anayasal Düzeyde Korunması ve Yargısal Tutumlar' (2008) (1) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 199-232.
- Özbay İ, 'İcra ve İflas Hukukumuzda Haczedilmezlikten Feragat (İİK m. 83/a)' (2005) 9 (1-2) Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 543-567.
- Özçelik V, *İcra Müdürünün Takdir Yetkisi* (Adalet Yayınevi 2014).
- Özkes M, 'İcra ve İflas Kanunu'nda Yer Alan Kredi Kurumları ile İlgili İcra Hükümlerinin Eleştirisi' (2007) Banka Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu 97-122.
- , *İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler* (Adalet Yayınevi 2009).
- , 'Konutta Haciz ve Konut (Meskeniyet) Haczi Üzerine (Paket Paket Gelen Yargıya Eleştiri ve Değerlendirme' (2023) 2 <<https://www.linkedin.com/in/muhammet-%C3%B6zekes-3b613b1a6/recent-activity/all/>> Erişim Tarihi 22 Eylül 2024.
- Pekcanitez H, Atalay O, Özkan S ve Özkes M, İcra ve İflas Hukuku (11. Bası, On İki Levha 2024).
- Rado T, 'Roma Hukukunda Cebri İcra Usullerinin İnkişafı' (1944) 10 (1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 229-240.
- Taneri G, *Uygulamadan Örnek Hükümler BAM ve Yargıtay Kararlarıyla Haczedilmezlik Şikâyeti* (Seçkin Yayınları 2020).
- Tanör B ve Yüzbaşıoğlu N, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (Yapı Kredi Yayınları 2004).
- TBMM (2023), 435 No.lu Komisyon Raporu, Yasama Dönemi: 27, Yasama Yılı: 6.
- Topuz G, '5510 Sayılı Kanunda Öngörülen Emekli Aylığının Haczedilmezliği Kuralı ve Bu Kuralın Anayasaya Uygunluğu Üzerine Düşünceler' (2016) 65 (4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3017-3052.
- Uygun O, 'Çağımızın İnsan Onuruna Yöneltilmiş Tehditler Karşısında İnsan Haklarının Önemi' içinde İoanna Kuçuradi (ed), *Hukuk Felsefesini Yeniden Düşünmek: Hukuk Teorileri, İnsan Hakları ve Anayasalar* (Marmara Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları 2011, 67-97.

- Üstündağ S., *İcra Hukukunun Esasları* (İstanbul Üniversitesi, 2004).
- Vincent A, *Modern Politik İdeolojiler* (Arzu Tüfekçi çev, Paradigma Yayınları 2006).
- Von Humboldt W, *Devlet Faaliyetinin Sınırları* (Bahattin Seçilmişoğlu çev, 3. Baskı, Liberte Yayınları 2013).
- Weidnitzer E, *German Aid Policies for Poverty Reduction* (German Development Institute, Working Paper 101, 1997).
- Wiseman H V, 'Magna Carta Efsanesi' (Münci Kapani çev) Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağan (Ajans-Türk Matbaası 1966) 463-471.
- Yıldırım E, 'Sosyal Hakların Dava Edilebilirliği/Edilemezliği ve Anayasa Mahkemeleri: Türk Bakış Açısı (Genişletilmiş Özet)' (2014) 30 (1) Anayasa Yargısı 153-159.
- Yıldırım M K ve Deren-Yıldırım N, *İcra ve İflas Hukuku* (7. Baskı, Beta 2016).
- Yılmaz Z, 'Olumlu Edim Gerektiren Sosyal Hakların Sınırı: Karşılaştırmalı Hukuk Perspektifinden 1961 ve 1982 Anayasaları Dönemi Uygulamaları' (2014) 72 (1) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 695-728.
- Yüksel İ, 'İnternete Erişim Hakkı' (2022) (3) Ankara Barosu Dergisi 141-173.
- Zivilprozessordnung, § 811, "Unpfändbare Sachen und Tiere", <https://www.gesetz-im-internet.de/zpo/_811.html> Erişim Tarihi 21 Eylül 2024.

Yargı Kararları

- Anayasa Mahkemesi, E 1962/132 K 1966/29, 28.06.1966.
- Anayasa Mahkemesi, E 2008/57 K 2010/26, 04.02.2010
- Anayasa Mahkemesi, E 2009/19 K 2011/4, 06.01.2011.
- Anayasa Mahkemesi, E 2009/19 K 2011/4, 06.01.2011.
- Anayasa Mahkemesi, E 2016/141 K 2018/27, 28.02.2018.
- Anayasa Mahkemesi, E 2017/117 K 2018/28, 28.02.2018.
- Anayasa Mahkemesi, E 2021/5 K 2023/109, 01.06.2023.
- Anayasa Mahkemesi, E 2021/5 K 2023/109, 01.06.2023.
- BVerfG, Urteil des Ersten Senats vom 09. Februar 2010-1 BvL 1/09-Rn. 1-220, <https://www.bverfg.de/e/ls20100209_1bvl000109.html> Erişim Tarihi 16 Eylül 2024.
- Fuklev v. Ukraine, application No. 71186/01 (ECHR, 7 June 2005).
- Opuz v. Türkiye, Basvuru no. 33401/02 (ECHR, 9 Haziran 2009).
- X and Y v. The Netherlands, application no. 8978/80 (ECHR, 26 March 1985).
- Yargıtay, 4 HD, 1953/5125, 01.06.1999.
- Yargıtay, 12 HD, E 2003/1623 K 2003/4158, 04.03.2003.
- Yargıtay, 12 HD, E 2008/2887 K 2008/5136, 17.03.2008.
- Yargıtay 12 HD, E 2013/3365 K 2013/12821, 04.04.2013.

Yargıtay 12 HD, E 2013/3365 K 2013/12821, 04.04.2013.

Yargıtay, 12 HD, E 2015/1100 K 2015/10128, 17.04.2015.

Yargıtay, 12 HD, E 2015/1100 K 2015/10128, 17.04.2015.

İnternet Kaynakları

Birleşik Krallık Ulusal Arşiv web sitesi <<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/magna-carta/british-library-magna-carta-1215-runnymede/>> Erişim Tarihi 26 Mayıs 2024.

International Commission of Jurists, The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights (1997) <<https://icj2.wpenginpowered.com/wp-content/uploads/1997/01/economic-social-and-cultural-rights-compilation-thematic-report-1997-eng1.pdf>> Erişim Tarihi 30 Eylül 2024, 79.

'Kredi ve kredi kartı borçları nedeniyle 4 milyon 130 bin kişi yasal takipte' (31 Mart 2022) <<https://medyascope.tv/2022/03/31/kredi-ve-kredi-karti-borclari-nedeniyle-4-milyon-130-bin-kisi-yasal-takipte/>> Erişim Tarihi 30 Eylül 2024.

TBMM Tutanak Dergisi (27 Mart 2023) 79. Birleşim, sayfa 9 <<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d27/c126/tbmm27126079.pdf>> Erişim Tarihi 22 Eylül 2024.